

Postoje žáků středních škol k muslimům

Tereza Pravdová, DiS.

Bakalářská práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza Pravdová, DiS.**
Osobní číslo: **H160112**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Postoje žáků středních škol k muslimům**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti postojů žáků středních škol, multikulturního vzdělávání a migrace muslimů.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

LHOŤAN, Lukáš. Islám a islamismus v České republice. Pstruží: Lukáš Lhoťan v Pstruží, 2011. ISBN 978-80-904932-1-6.

MENDEL, Miloš, Bronislav OSTŘANSKÝ a Tomáš RATAJ. Islám v srdci Evropy. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1554-9.

BAHBOUH, Charif, Roman RACZYŃSKI a Jiří FLEISSIG. Encyklopedie islámu. Praha: Dar Ibn Rushd, 2018. ISBN 978-80-86149-48-X.

PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele. 2. vydání. Praha: Linde, 2011. ISBN 978-807-3875-022.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

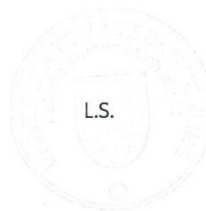
10. ledna 2019

Termín odevzdání bakalářské práce:

26. dubna 2019

Ve Zlíně dne 10. ledna 2019

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně .....

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigoráční práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odporá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá postoji žáků ze středních škol k muslimské populaci. Teoretická část obsahuje téma multikulturní výchova, zejména pak vlivem multikulturní výchovy na postoje středoškoláků. Další kapitolou je islám, kdy smyslem je seznámení s muslimským náboženstvím, tradicemi, zvyky a hodnotami, na nichž náboženství stojí. V neposlední řadě je čtenář seznámen s islámem v České republice. Praktická část bakalářské práce zjišťuje pomocí dotazníkového šetření postoje žáků středních škol k národnostním a etnickým menšinám, zejména pak postoje k muslimům.

Klíčová slova: multikulturní výchova etnikum, menšina, islám, muslimové

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the attitudes of secondary school pupils to the Muslim population. The theoretical part contains the topic of multicultural education, especially the influence of multicultural education on attitudes of high school students. The next chapter is Islam, where the purpose is to get to know the Muslim religion, traditions, customs and values on which religion stands. Last but not least, the reader is familiar with Islam in the Czech Republic. The practical part of the thesis uses the questionnaire to find out the attitudes of secondary school pupils towards national and ethnic minorities, especially attitudes towards Muslims.

Keywords: multicultural education, etnikum, minority, islam and muslims

Ráda bych tímto poděkovala Mgr. Jakubovi Hladíkovi Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, dále celé své rodině a blízkým za podporu a trpělivost. V neposlední řadě všem respondentům, kteří byli účastni při vyplňování dotazníku k praktické části bakalářské práce.

„Rozdíly v řeči a ve zvyklostech neznamenaají vůbec nic, budeme-li mít stejné cíle a otevřená srdce.“

Joanne Rowling

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA	11
1.1 ÚVOD DO MULTIKULTURNÍ VÝCHOVY	12
1.2 VLIV MULTIKULTURNÍ VÝCHOVY NA POSTOJE STŘEDOŠKOLÁKŮ	13
2 ISLÁM	15
2.1 ÚVOD DO ISLÁMU.....	15
2.2 KORÁN	15
2.3 UČENÍ NÁBOŽENSTVÍ.....	16
2.3.1 6 článků víry.....	17
2.3.2 5 pilířů islámu	18
2.4 KULTURA – SVÁTKY, ZVYKY A TRADICE	20
2.4.1 Svátky.....	20
2.4.2 Zvyky	21
2.4.3 Oblékání	22
2.5 ŠARÍ'A - ISLÁMSKÉ PRÁVO	22
2.6 ISLÁM A RODINA.....	23
2.7 DŽIHÁD	24
2.8 OPUŠTĚNÍ ISLÁMU	25
3 ISLÁM V ČESKÉ REPUBLICE	27
3.1 INTEGRACE MUSLIMŮ DO ČR	28
II PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 VÝZKUM	31
4.1 CÍL VÝZKUMU	31
4.2 METODA SBĚRU DAT	31
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	32
5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	33
5.1 INTERPRETACE DAT	44
ZÁVĚR	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	48
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	49
SEZNAM GRAFŮ	50
SEZNAM TABULEK	51
SEZNAM PŘÍLOH	52

ÚVOD

Každý z nás v něco, či někoho věří. Často i ten, který nevěří, či neuznává žádné z náboženství, se v těch nejtěžších chvílích obrací k bohu a prosí o pomoc. Víra v boha, či vyšší existenci pomáhá lidem v jejich tíživých životních etapách a dává lidem naději na lepší zítřky. Mnoho lidí věří v boha, avšak ne v rámci jednoho a totéž náboženství. V České republice věřící lidé se nejčastěji kloní ke křesťanství, což je víra v jednoho Boha, pod nímž se ukrývá svatá trojice Otec, Syn a Duch Svátý. Na světě však neexistuje pouze křesťanství, nýbrž mnoho dalších náboženství. Například hinduismus, který je rozšířen zejména v Indii. Dále je pak buddhismus, judaismus, či taoismus. V mé bakalářské práci se však budeme zaměřovat na islám. Islám je jedno z největších a nejrozšířenějších náboženství, kdy věřící v toto náboženství uctívají boha Alláha a jeho proroka Muhammada.

Důvodem, proč jsem se rozhodla pro tuto tematiku, bylo a je skutečnost, že mnoho lidí má velmi odlišné názory a postoje na toto náboženství. Já sama jsem si dlouho nedokázala udělat jasný a střízlivý pohled na toto náboženství, což bylo dalším impulsem věnovat bakalářskou práci právě tomuto tématu, vlastní poznání. Nutno říci, že s aktuální situací ve světě, zejména pak nyní v Evropě, tak jak nám ji médii prezentují, je islám často negativně vybarvován. Jistě je mnoho těch, kteří k islámu chovají pozitivní, či jakkoliv otevřený postoj, avšak je mnoho a domnívám se, že i více těch, kteří se k islámu staví spíše negativně. Jejich negativní postoje však vychází spíše z úsudků, které si dělají na základě mediálního obrazu náboženství a z neznalosti a nedostatku skutečných informací o islámu. Lidé v islámu často vidí násilí, zlost, ubližování, nadřazenost muslimů nad všemi, kdo v islám nevěří. V teoretické části se zaměřuji na multikulturní výchovu, zejména pak na vliv multikulturní výchovy na postoje středoškoláků. Další kapitolou je islám, kdy smyslem je seznámení s muslimským náboženstvím, tradicemi, zvyky a hodnotami, na nichž náboženství stojí. V neposlední řadě je čtenář seznámen s islámem v České republice. Praktická část bakalářské práce zjišťuje pomocí dotazníkového šetření postoje žáků středních škol k národnostním a etnickým menšinám, zejména pak postoje k muslimům.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

Dnešní moderní doba sebou nese mnoho významného. Jedním ze znaků aktuálního světa je multikultura, míchání kultur a fakt, že svět je otevřený sebou nese mnoho pozitiv, ale jistě také negativ. Existuje mnoho odlišných skupin obyvatel, které mohou žít v souladu na jednom území vedle majoritní společnosti. Existuje však také mnoho těch skupin, které vedle sebe žít neumí, nedokážou, či nechtějí, nebo nejsou prozatím dostatečně vyspělé na to, aby jinakost kultur dokázali přijmout. Z toho důvodu je víc než důležité vzdělávání lidí, nejlépe již od raného věku, učení osob k respektu a úctě k osobám jiné barvy, původu, či osobám vyznávajících odlišné náboženství. A s tímto je spojen pojem multikulturní výchova (dle jen MV), který si níže více rozebereme.

Abychom však mohli o multikulturní výchově dále hovořit, je třeba vysvětlit si pojem multikultura a multikulturní společnost.

- Multikultura

Toto slovo je složenina dvou slov a to multi, které je synonymem pro slovo jako je mnoho, či mnohonásobný a pojem kultura, jež znamená pro naše účely zvyklosti, způsoby komunikace, tradice a rituály určité společnosti. Kultura je však velmi široký pojem a každý si pod ním může leccos představit. V zásadě se však dělí na dvě části a to kulturu jakožto materiální výtvořiny lidí, jako jsou architektura, oděvy, průmysl a duchovní výtvořiny, jež jsou umění, náboženství, politika, či právo. A dále v užším slova smyslu, kdy je chápána jako myšlení a jednání lidí. Pod tím si tak můžeme představit zvyklosti, hodnoty, způsoby komunikace, předávání zkušeností a hodnot. Pro potřeby MV si lze kulturu vyložit jako systém společenských hodnot a norem, kterými se lidé dané společnosti řídí a které pak předávají budoucím generacím. (Průcha, 2011)

- Multikulturní společnost

Z výše uvedeného pak tedy vyplývá, že multikulturní společnost, je společenství lidí, kde se vyskytuje nejrozličnější skupiny obyvatel s odlišnými zvyklostmi, způsoby komunikace, odlišnou kulturou a duchovními hodnotami. (Hladík, 2006)

1.1 Úvod do multikulturní výchovy

Průcha říká: „*Multikulturní (interkulturní) výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů a rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat. Provádí se na základě různých programů ve školách a v mimoškolních zařízeních, v osvětových akcích, v reklamních kampaních, v politických opatřeních. Jsou s nimi spojovány velké naděje, i značné finanční prostředky, ale její skutečný efekt není spolehlivě prokázán.*“ (Průcha, str. 15, 2011)

Průcha ve své definici se využívá pojmů jako je etnikum, národ, rasa, či náboženská skupina. Jaký je však mezi nimi rozdíl a co znamenají? Etnikum, toto slovo pocházející z řeckého jazyka, jehož význam znamená národ, či rasa. Jedná se o uskupení lidí se stejným původem, většinou také společným mateřským jazykem a společnou kulturou. Z toho vyplývá, že každé etnikum má svoji etnicitu, což je pojem, který značí souhrn faktorů rasových, kulturních, jazykových a územních, kromě toho je spojuje často také společná historie. S pojmem národ je spojováno mnoho definic. Pro naše potřeby však postačí definice z Velkého sociologického slovníku, která říká, že národ je jedinečné a vědomé kulturní i politické společenství lidí, které se utváří na základě společných dějin na určitém společném území. Dále rasa, tento pojem značí jakýsi komplex společných dědičných rysů, vyznačující se zejména tělesnými znaky, které jsou společné pro konkrétní velkou skupinu daného typu lidí. (Průcha, 2011) Pojem rasa se vyvíjel již v dávné historii, když vědci studovali anatomii lidí a zjistili, že lidé nejsou jednotní a že naopak se skupiny lidí liší zejména barvou kůže, vlasů, očí, výškou či tvarem lebky. Na základě toho vzniklo třídění ras a tyto jsou rozlišovány na rasu europoidní (Evropané, včetně Čechů a Indové), rasu mongoloidní (Korejci, Číňané, Japonci, či američtí indiáni) a rasu negroidní (obyvatelé Brazílie, většina Afriky a američtí černoši). (Šišková, 2008) A závěrem pojem náboženská skupina je společenství lidí vyznávající určité náboženství, které má zpravidla vlastní morální pravidla, hodnoty, instituce a rituály. (Národní informační centrum pro mládež, [online])

Kde se termín MV vzal? Tento pojem se začal objevovat po roce 1989 jako reakce na častější konfrontaci Čechů s jinými odlišnými kulturami, etnickými a národnostními menšinami (Pojem menšina je nejednoznačný a přitom mnohovýznamný termín. Pro naše potřeby lze chápat jako skupinu osob se svými specifiky - odlišný jazyk, barva pleti, kultura, náboženství či způsob života, jimiž se odlišují od majoritní společnosti, na jejíž území s ní žijí a vyznačující se svým menším počtem bez vedoucích postavení.). Termín MV je přejat z anglického termínu multicultural education, který se volně přeložil právě

na zmiňovanou MV. Avšak každý, kdo alespoň trochu zná anglický jazyk, ví, že education znamená v překladu kromě výchovy také pedagogiku, či vzdělání. Proto je pojem výchova nepřesný, jelikož cílem MV je vzdělávání žáků, předávání znalostí, dovedností a společenských hodnot v oblasti odlišných kultur, jejich pochopení a respektování jinakosti. Jedná se o dlouhodobý proces, u kterého není možné však předpokládat, že prostřednictvím MV změním smýšlení a postoje lidí k jiným kulturám. (Průcha, 2011)

Vzdělávání v oblasti multikulturní výchova je zakotveno v rámci rámcových vzdělávacích programů pro žáky základních škol, gymnázií i v programech pro žáky středních škol. Vzdělávání žáků a studentů v rámci MV se zaměřuje zejména na oblast vědomostí, dovedností a schopností, čímž je myšleno získat informace o etnických a kulturních skupinách žijících v Česku a Evropě, naučit se vhodné komunikaci a schopnosti jinými skupinami obyvatel žít, učit se respektu a toleranci vůči jiným národnostem, etnikům a náboženským skupinám a v neposlední řadě také rozpoznat, zda některé projevy a jednání nehraničí již s rasovou diskriminací až xenofobií (= odpor a nepřátelství vůči všemu cizímu). MV se dále zaměřuje na oblast formování postojů a hodnot. Do této oblasti lze zařadit uvědomění si vlastní identity, utváření takové postoje, který respektuje jiné etnické, národnostní, či náboženské skupiny, učí pozitivně se podílet na vztahu mezi majoritní a minoritní skupinou a neposlední řadě se zaměřuje také na potírání diskriminace a rasismu. (Průcha, 2011)

1.2 Vliv multikulturní výchovy na postoje středoškoláků

Je-li naším přáním vychovávat děti a mládež k toleranci a respektu, znamená to, že je zapotřebí měnit jejich postoje a smýšlení. Každý z nás již od útlého věku má nějaké povědomí o odlišnostech lidí a zastává určitý svůj postoj, který je často někým nebo něčím ovlivněn, ať už se jedná o vliv rodiny, médií, školy, přátel, nebo v neposlední řadě vliv vlastní zkušenosti. O to hůře se poté pedagogům, kteří vyučují MV ať už v rámci stejnojmenného předmětu, nebo pod záštitou jiných školních předmětů, pracuje s těmito dětmi. Není totiž jednoduché, či dokonce mnohdy nemožné změnit kupříkladu jejich negativní postoj, nehledě na to, že i samotný pedagog může mít určitý postoj k některým etnickým či národnostním skupinám, byť by měl za každých okolností zachovat svoji profesionalitu. Dá se předpokládat, že se postoje žáků a studentů postupem věku mohou měnit. J. Hladík v roce 2011 provedl výzkum, ze kterého vyplynulo, že čím větší mají lidé

znalosti o multikultuře, tím méně zaujímají negativní postoje a naopak se pozitivněji vyjadřují k odlišným etnikům. (Průcha, 2011)

Výsledek tohoto výzkumu je v tomto směru jistě potěšující, avšak o to hůře se poté ovlivňují negativní postoje těchto osob. Ovlivňování postojů vyžaduje vliv na emotivní, poznávací (=kognitivní) a konativní složku. Každý postoj má tři základní neodlučitelné vlastnosti, jimiž je skutečnost, že se k něčemu vztahuje, je buď pozitivní, negativní popřípadě neutrální a také mají určitý stupeň intenzity. Samozřejmě čím intenzivnější stupeň intenzity v jakémkoliv směru, tím složitější možnost působení na něj opačným směrem. (Šišková, 2008)

V zemích, kdy je již desítky let zcela běžné, že různé národy žijí pospolu, je vyspělost majoritní společnosti ve smyslu vnímání odlišných kultur vstřícnější a více respektující. Naproti tomu v České republice máme před sebou ještě dlouhou cestu. Avšak i tak se díky otevřenému světu, kdy máme možnost cestovat do všech koutů světa a díky migraci či studujícím cizincům na našem území, jsme jinakosti otevření daleko více, než naše předchozí generace a naše názory a postoje se mění a utvářejí leckdy pozitivním směrem.

Výzkum Filozofické fakulty Univerzity Karlovy zjistil, že soužití rozličných etnik je středoškoláky vnímáno mnohem intenzivněji než mezi dospělými. Jejich vnímání jiných etnik je založeno na zkušenosti, nikoli na zprostředkovaných informacích a tudíž je poté menší pravděpodobnost, že jejich vnímání bude dále nějak zásadně ovlivněno masmédií, či dospělými. Na základě těchto nálezů lze tedy usuzovat, že nejen masmédiá, ale také již samotná VM u osob ve věku mezi 15-19 rokem života jen stěží bude mít zásadní vliv na žádoucí vnímání o etnických a národnostních společenstvích. (Průcha, 2011)

2 ISLÁM

Islám patří mezi jedny z posledních velkých náboženství a navazuje na židovské a křesťanské náboženství. Toto náboženství vzniklo na počátku 7. století na Arabském poloostrově, kdy prorok Muhammad, který je považován za zakladatele islámu, dostal od boha zjevení. (Maurer, 2008)

2.1 Úvod do Islámu

Islám, nebo, chceme-li přesněji Al-islám, znamená v doslovném překladu „odevzdání se do vůle Boží“. V základu se islám rozkládá od Maroka až po Indonésii. Mezi země s největší koncentrací muslimů patří zejména Indonésie, Pákistán, Bangladéž, Indie, Nigérie, Egypt, dále Írán a Turecko. Tyto státy následně založily v minulosti Organizaci islámské konference. V rámci historie i současnosti jsou jedněmi z nejdůležitějších posvátných míst pro muslimy místa jako je Mekka a Medína. Člověk, který v islám věří, se nazývá muslim. V českém překladu muslim znamená „odevzdávající se do vůle Boží“. Je nutné zmínit, že Arab není to samé co muslim, zrovna tak je důležité vědět, že Arab není vždy muslim. Naopak paradoxně Arabové tvoří pouhých 23 % muslimů ve světě. Tak jako ve většině jiných náboženství, tak i v islámu mají lidé svého jediného boha, ve kterého věří. V případě tohoto náboženství se mu říká al-‘Iláh, znám jako Alláh. Islám má také vlastní svatou knihu Korán a svá svatá místa určena k modlitbě, obřadům a shromažďování, těmto se říká mešita, nejznámější pravděpodobně Ká’ba v Mekce. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

2.2 Korán

Tak jako křesťané mají svatou knihu Bibli, buddhisté mají Théraváda, judaisté Tachan, tak muslimové mají Korán. Pro muslimy je Korán nejdůležitější a nejvíce svatou knihou, která je nekonečně dokonalá. Lze tvrdit, že Korán ovlivnil celou islámskou kulturu, jejich tradice a celou podstatu náboženství. Korán je základem víry v islám. Pro tradiční muslimy je Korán v jeho originálním jazyce přímou řečí Alláha a jsou přesvědčeni, že jej nelze doslovně přeložit do žádného jiného jazyka a proto je dobré se učení Koránu učit v jeho originálním jazyce. (Maurer, 2008) Kromě toho si muslimští teologové uvádějí, že překlad Koránu je zakázán. Na Korán nesmí sáhnout osoba, která není očištěna, tedy ta, která neprovedla rituální očistu. Tato svatá kniha má být čtena a přednášena, předpokladem je znalost arabštiny a také velmi záleží na způsobu, jakým je čtena. Znamená to, že je nutné znát, které hlásky se vyslovují a které nikoliv, na kterou hlásku je kladen důraz, kdy se která

spojuje s druhou, kdy se prodlužuje výslovnost jednotlivých slabik, či kdy si můžeme dovolit čtení svatého písma přerušit. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

Od pradávna se říká, že prorok Muhammad od svých čtyřiceti let až do své smrti přijímal od boha Alláha zjevení, které jsou poté obsahem právě Koránu. Dle všech indicií však Korán neobsahuje pouze zjevení, ale také zdroje z doby předislámské, což by znamenalo, že všechna zjevení nepochází přímo od Alláha. Zjevení uvedená v Koránu se dělí na dvě období. Prvním obdobím je doba, kdy Muhammad působil v Mekce a druhé období je doba, Muhammad působil v Medíně (v té době se začala vytvářet islámská komunita a začaly se upevňovat zákony tohoto náboženství). (Maurer, 2008)

Obsahově je Korán rozdělen do 30 částí, ty jsou děleny na 114 kapitol, zvaných súr, všechny kapitoly se dále dělí na verše, tedy áje. Názvy kapitol jsou odvozeny od jejich obsahu, počátečních slov, či dle záhadných písmen v Koránu. Kapitoly jsou také rozděleny na mekkánské a na medínské, podle toho, kde zrovna Muhammad působil. Islámští učenci tvrdí, že existují čtyři okruhy svaté knihy a to: věci víry, morálka člověka, předepsané kultovní věci a vztahy mezi lidmi. Zajímavostí je, že Korán, respektive islámské náboženství neuznává svatou Trojici boží, vtělení Krista a vykoupení. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

2.3 Učení náboženství

Islám učí podřízenosti a poslušnosti k Alláhovi, který očekává, že jej budou jeho věřící opěvovat a vzdávat hold jeho velikosti. Tak jako v celém světě, ve všech jiných náboženstvích, existuje mnoho pravidel, tak také tomu není jinak ani v islámu. Avšak u muslimů nejde pouze jen o dodržování pravidel, ale také o to, že se mají nechat bohem vést, tento smí řídit jejich životy, jelikož sám Alláh je vládcem. (Maurer, 2008)

Tak jako křesťanství má své desatero, tak také islám má svůj dekalog, který obsahuje povinnosti muslima. Dekalog říká, že muslim má sloužit jedinému bohu Alláhu, budeš dobře nakládat se zestárlými rodiči, dáš příbuzným, pocestným a ubohým to, co jim náleží, nezabiješ děti před strachem z chudoby, nesemilníš, nezabiješ (ač po právu a při neúmyslném zabití dáš výkupné), nedotkneš se jmění sirotků, zachováš správné míry a váhy, nebude bez důvodu podezírat a nebudeš po zemi kráčet domýšlivě. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

Učení islámu je rozděleno na dvě části a to na učení o víře a jeho praktikování. Níže si obě tyto části rozebereme.

2.3.1 6 článků víry

Kromě jednoho z článků je ostatních pět uvedeno v Koránu, přesněji v súře 2:177. Pilíře, které budou uvedeny níže, je třeba dodržovat, naproti tomu v články víry je muslim povinen věřit.

1. Alláh

Tento článek říká, že neexistuje jiný bůh, než Alláh, který je pravý a jedinečný. Korán Alláha vyobrazuje ve stovce různých jmen. Jako příklady lze uvést: al-Qawí = silný, al-Halím = mírný, soucitný, an-Núr = světlo. (Maurer, 2008)

2. Malak

Malak, v překladu anděl. Těchto je neurčitý počet a patří do nich i archandělé. Muslimové mají čtyři hlavní andělé a to Michaela, který má na starosti čas a vesmír, Gabriela, což je boží posel, Azreal, který je králem smrti a Rafaela, jež se stará o zmrtvýchvstání v soudném dnu. Muslimové věří v duchy, gúly a dokonce i džinny. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008, Maurer, 2008)

3. Knihy seslané Alláhem

Jak již bylo zmíněno, pro víru muslimů je nejdůležitější svatou knihou Korán. Korán obsahuje pro muslimy další důležité spisy a to jsou Abrahamovy svitky, Mojžíšova Tóra, Davidovy žalmy, Ježíšovo evangelium a v neposlední řadě Muhammadův Korán. (Maurer, 2008)

4. Proroci

Islámské náboženství rozděluje proroky do dvou skupin. První je *nabí*, v překladu prorok, což je ten, který obdržel zjevení. A druhý je *rasúl*, neboli apoštol, což je ten, který dostal od boha knihu s tím, aby ji předal lidu. Největším prorokem je Muhammad, který je jak nabí, tak také rasúl. (Maurer, 2008)

5. Soudný den

Jde o poslední den, ve kterém se rozhodne, kdo půjde do ráje a kdo do pekla. To se rozhoduje na základě vykonaných skutků, které sbírají právě andělé. Do ráje jdou zpravidla ti, kteří následovali Alláha a jeho proroka. V části o pekle Korán není jednotný, jelikož

komentátoři uvádějí, že peklo je pouze na krátkou dobu, naproti tomu jiné verše uvedené v Koránu směřují k peklu, které představuje věčný trest. (Maurer, 2008)

6. Qadar

Qadar znamená v překladu osud. Korán říká, že vše je předurčeno a všemu vládne Alláh. Podle všeho islám učí, že člověk nemá možnost vlastního rozhodnutí, protože vše je již dáno. (Maurer, 2008)

2.3.2 5 pilířů islámu

Islámské náboženství stojí na pěti pilířích. O těchto pěti pilířích se dá hovořit jako o jakýchsi pravidlech, které je třeba dodržovat. Tyto pilíře jsou důležitou součástí každého hluboce věřícího muslima a je třeba se jich držet, chcete-li se stát pravým, až ortodoxním muslimem.

Mezi tyto pilíře patří:

1. Šaháda

Šaháda, pro některé známé také jako kalima, znamená vyznání víry, které vyjadřuje dva její články a to, že muslim vyznává, že není boha, kromě Boha a za druhé, že Muhammad je posel boží. Zopakujeme-li tyto dva články před dvěma svědky opakovaně, činí nás to nenávratně muslimem. Vyznání víry opakujeme během dne několikrát a je nejdůležitějším obřadem islámu. (Maurer, 2008)

2. Salát

Salát v překladu modlitba, je jedna z nejdůležitějších činností každého muslima. Muslim by měl denně vykonat pět modliteb a to ranní, polední, odpolední, večerní a noční. Modlitba vede muslima k vnitřnímu smíru a pokoji jeho duše. V neposlední řadě však také modlitbou, tak jako v jiných náboženstvích, prosíme Boha o pomoc. Ke každé modlitbě se lidé svolávají. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski) Modlitba má však své podmínky, respektive cykly, s přesně danými slovy i pohyby. Cyklů je sedmnáct. (Maurer, 2008)

Mezi podmínky patří:

- Rituální očista – k této dochází částečně, úplně, či očištěním pískem a to buď samostatně, nebo za přítomnosti druhých.
- Čisté tělo muslima, jeho oblečení a také čistota místa určeného k modlení.

- Zakrytí nahoty – tím je myšleno, že ženy mají zahaleny celé tělo, vyjma obličeje a muži jsou zahaleni od pupku ke kolenům.
- Dodržení času určeného k dané modlitbě a místa, které musí směřovat čelem k Mekce (nejvýznamnější poutní místo muslimů).
- Vážnost modlitby - člověk nesmí nikterak rozptylovat (smát se, mluvit, hrát si...).
- Postup modlitby – tím je myšleno, že každá modlitba v Koránu má své přesně dané verše a slova. Vyjma povinných modliteb je možné vykonávat také zvláštní modlitby při různých příležitostech, jako je modlitba při strachu, modlitba za déšť, páteční modlitba, či například pohřební modlitba. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

Zajímavostí je, že se od modliteb upouští u žen, které zrovna menstrují či se nachází v šestinedělí, také se upouští u dívek, které dospívají.

3. Zakát

V českém překladu almužna je jakousi daní muslimů. Islámské náboženství se staví negativně vůči lakomství, a proto v knize Korán je zdůrazněno „dávání“, i když není přesně uvedeno kolik, to se liší na základě majetkových poměrů muže, jakožto hlavy rodiny. (Maurer, 2008) Zakát se odvádí jedenkrát za rok a jen z určitého typu majetku hlavy rodiny. Z plodin se na almužnu dovádí asi desetina, naproti tomu u zvířecího majetku je to jedna čtyřicetina. Samotný Korán přesně stanovuje, kdo je uživatelem almužny. Jsou jimi chudí, výběřčí almužny, otroci, kteří chtějí být vykoupeni, pocestní či ti, jejichž srdce má být získáno. Cílem almužny je očistit duši od lakoty a chamtivosti, ochrana majetku od pohromy, šíření lásky mezi lidem a snížení kriminality, která je vzniká zejména u chudých a nemajetných lidí. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

4. Sawm

Sawm známý jako půst je třiceti denní doba v devátém měsíci islámského lunárního kalendáře, kdy se muslim zdrží jídla, pití, kouření a také uspokojování svých pudů a to od rána do večera, západu slunce. Jíst a pít může během noci do rána, do doby takového světla, kdy rozezná černou a bílou nit. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008) Tomuto období půstu se říká ramadán. Poruší-li muslim půst, musí vykonat dobrý skutek, poruší-li však půst pohlavním stykem musí dojít k pokání. (Maurer, 2008) Od půstu je upuštěno u těhotných a kojících žen, rovněž menstrujících žen, starých a nemooucích, či těžce pracujících. Postit by se měl muslim ve věku od období puberty, který je duševně zdravý a rituálně očištěnou duši. Sawm by měl napomáhat člověku k tomu, aby se stal silnějším,

dokázal se lépe sebeovládat a také v neposlední řadě, aby si dovedl představit, jaké to je, když je člověk hladový a chudý, půst má tedy také morální charakter. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

5. Hadždž

Zde hovoříme o pouti do Mekky. Pouť je jednou z hlavních povinností každého, kdo věří v islám. Říká se, že každý muslim by měl alespoň jedenkrát za život Mekku navštívit. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008) Pouť do Mekky se koná vždy ve 12. měsíci islámského lunárního kalendáře. Tato pouť je spjata s přesně stanovenými pravidly a rituály. Jedním z takových rituálů je pahorek Arafát, místo je určeno k meditaci a vzývání boha Alláha. (Maurer, 2008) Další zvyklostí je sedmkrát obejití Ka'by, což je svatyně o velikosti 10 x 12 metrů, kde které je zapaščen „Černý kámen“ a zdi jsou úryvky z Koránu, které jsou vyšity na látce. Mezi další rituály patří obětování a podřezání zvířete či oholení hlavy. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

2.4 Kultura – svátky, zvyky a tradice

Každé náboženství, každá společenská skupina, i ti, kteří nevěří v žádného boha, mají svoji kulturu, svoje tradice a svoje zvyky. Mnohé svátky a tradice se v mnoho společenstvích prolínají a přesto jsou si odlišné. Tak jako u mě, tak také u druhých může islám evokovat slova jako zahalený, ramadán, šabán, nepřijímání vepřového masa a jiné...

2.4.1 Svátky

„Islámský rok se řídí fázemi měsíce, a proto je o jedenáct dní kratší než sluneční rok. Měsíce i svátky tedy každý rok přichází o deset nebo jedenáct dní dřív. Proto je islámské stolení ve srovnání s běžným křesťanským kratší asi o tři roky.“ (Maurer, str. 97, 2008)

Ve světě muslimů se neslaví pouze svátky muslimské, jak by se mnozí mohli domnívat, ale také svátky křesťanské, jako jsou Velikonoce, Nový rok, či svátek narození Ježíše Krista. Křesťanské svátky se slaví zejména v oblastech, kde žijí jak muslimové, tak právě křesťané. Svátky islámského náboženství lze rozdělit mezi svátky veřejné a svátky rodinné. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

- Veřejné svátky

Mezi největší muslimské svátky patří Nový rok, který připomíná odchod Muhammada z Mekky do Medíny. Dále mezi svátky patří Ášúrá, Milád-e Nabí, kdy se jedná o oslavu

narození proroka Muhammada, mezi lidmi pak známé období Ramadán, na které je vázáno několik svátků a to Začátek měsíce půstu, Noc osudu a Svátek konce půstu. Doba ramadánu začíná prvního dne měsíce Ramadánu, tedy 9. měsíce islámského lunárního kalendáře a končí 27. dne Ramadánu, známé jako Noc osudu – v této noci prorok Muhammad měl zjevení první části knihy Korán, které je obsaženo v kapitole 98, jedná o prvních pět veršů. Během tohoto svátku muslimové oslavují Alláha. V neposlední řadě je dobré zmínit Svátek oběti, kdy si muslimové připomínají, že Abraham obětoval svého syna. V tuto dobu rodiny vykonávají rituál zabíjení zvířete (nejčastěji ovce). Oslavy tohoto svátku mohou trvat až čtyři dny. Jak u malých, tak větších svátků se rozdávají dárky a chudým lidem almužna. Pro všechny svátky jsou typické zvláštní modlitby. (Maurer, 2008)

- Rodinné svátky

Muslimové kromě veřejných svátků slaví své typické rodinné svátky. Mezi tyto se řadí narození dítěte, obřízka u chlapců, dočtení Koránu či dokončení školy a svatba. Při obřízce chlapce se pořádá bujará oslava. Při obřízce se ze střechy hází nádoba, aby chlapec zapomněl na bolest s obřízkou spojenou. Svatba v islámském náboženství má své cíle a těmi jsou: plodit děti a tím zajistit další generace, zkrotit choutky a tím odstranit vliv ďábla, vytvořit s partnerem společnou domácnost, rozmnožit řady příbuzných a v neposlední řadě naučit se starat o druhé a obětovat jim svůj čas a majetek. Svatební oslavy trvají mnohdy 3-7 dní. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

2.4.2 Zvyky

Jedním ze zvyků muslimů je, že tito na začátku jakékoliv činnosti, jako je například práce, příprava k jídlu, či řízení automobilu muslimové vyslovují „bismilláh“, což znamená v překladu „ve jménu Alláha“. Po skončení činnosti říkají naopak „al-hamdu-l-illáh“, což znamená „chvála Alláhovi“. Dalším zvykem je pozdrav jiného muslima slovy „pokoj s tebou“, v arabštině „as-salámu alajkum“. Dále předtím než jde muslim spát, nebo když vstává, oslavuje boha Alláha slovy „subhána-lláh“, tedy „Alláh buď pochválen“. Mezi další zvyky islámu je důležité zajisté zmínit jídlo a jeho rozdělení. Jídlo a pití muslimové dělí na povolené a nepovolené, v arabštině známé jako halál a harám. Pro člověka, který islám skutečně praktikuje, je toto rozdělení nesmírně důležité. Povolené jídlo ve vesměs to jídlo, které je zdravotně a morálně neškodné. Proto je jasné, že například alkohol nepatří mezi povolené potraviny. Zakázané jídlo se dělí na tři skupiny a to na omamně látky, které

ovlivňují vědomí (alkohol, drogy), maso zvířat, které není zcela odkrvené a krev a neposlední řadě veškeré jídlo, které nevoní a je zkažené. (Maurer, 2008)

2.4.3 Oblékání

Pro vyznavače islámu je typické oblečení, které se od toho našeho, či od oblečení jiných náboženství velmi liší. Mezi nejznámější patří jistě burka, nikáb, hidžáb, či turban. Všechny pokrývky těla jsou v islámu spojeny s přesvědčením, že přílišné zdobené, různé styly oblékání jsou nicotné a pobízí k nabubřelosti, pýše a nemravnému chování. Pojďme si ale o jejich oblékání říct více, je totiž rozdílné hovořit o oblékání mužů a o oblékání žen, zrovna tak je rozdílné oblečení v běžném dnu a oblékání se k nejrůznějším příležitostem. (Islám web, [online])

Budeme-li hovořit nejprve o ženách, tak je za začátku dobré zmínit, že zahalování těla, obličej a vlasů je spojeno v islámu s důstojností a cudností, jde o ochranu ženy před zájmy mužů a ochrana mužů před nemravnými myšlenkami při pohledu na ženy. (Kopecký, Bahbouh, 2014) Hidžáb, tím je označen „závoj“, který zakrývá ženám vlasy, krk a hrud' a je nošen napříč všemi muslimskými zeměmi. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008) Naproti tomu nikáb, ten kromě vlasů zahaluje také celý obličej, vyjma očí. (Kopecký, Bahbouh, 2014) Dále je pro ženské oblečení typické abája, čábor a burka. Všechny tři druhy oblečení slouží k zahalení celého těla. Čádor zahaluje celé tělo, vyjma obličej a je převážně tmavý, nebo černý. Burka zahaluje celé tělo, včetně obličej, burku ženy svlékají až doma. Všechno oblečení je rozmanitých druhů materiálů, bývá vyšíváno, či jinak zdobeno. Oblékání mužů má rovněž svá pravidla. U mužů se vsází na přirozenost, na umravněné chování a vystupování a příjemné povaze. Proto by muslimští muži neměli nosit honosné oblečení, zejména pak oblečení z hedvábných materiálů, neměli by nosit oblečení s drahými kameny, či vyšívané zlatem. Pro islámského muže je typický udržovaný plnovous a upravené vlasy. Pro muže je typický turban, kefija (známá jako palestina) a fez. (Islám web, [online]) Na pouť do Mekky si muži i ženy oblékají ihrám, což je dvoudílný oděv z bílého plátna. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

2.5 Šari'a - islámské právo

Na úvod je nutné říci, že islámské právo, na rozdíl od ostatních, je z většiny neměnné, jelikož se opírá o Boha. Islámské právo opírá o Korán a o způsob života Muhammada, tedy o sunnu (=tradice), jelikož život Muhammadův je pro muslimy závazný. Souhrnně se islámské právo nazývá Šari'a. (Maurer, 2008) V překladu Šari'a představuje stezku, po níž

máme kráčet, nebo lze volně přeložit jako správnou cestu. V širším pojetí lze také hovořit o náboženském zákoně. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008) Jedná se o jakýsi rámeček předpisů, který vychází ze sunny (sunny jsou obsahem hadísy, což jsou výroky a příběhy proroka Muhammada, které se ústně předávaly a byly zapsány po Muhammadově smrti), tedy z tradic a zvyklostí Muhammada, který po své smrti nezanechal následovníka, jenž by řešil právní situace. Proto muslimové Muhammadův způsob života, jeho činy a jednání považují za závazné. (Maurer, 2008) Islámské právo Šarí'a definuje mravní hodnoty, určuje přesvědčení a usměrňuje normy lidského chování. Jako příklad lze uvést to, že nám Šarí'a říká, jak se máme chovat při modlitbách, či jak promlouvat k ostatním. Za nedodržení povinností následuje trest. (Křikavová, Mendel, Müller, 2002)

Šarí'a se rozděluje na tři okruhy:

1. Vztah člověka k Alláhovi a z toho vycházející povinnosti, jako jsou modlitby, půst, almužna...
2. Vztah člověka k člověku a společnosti, to se vztahuje zejména na věci rodinné, majetkové a dědické.
3. Definování zakázaných a nevhodných činů a tresty za ně.

(Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

Ve chvíli, kdy se nemůžeme rozhodnout na základě výše uvedeného, můžeme využít qijás, což je analogický princip, který funguje na principu dedukce a vázanosti na jiné právní situace. V poslední řadě, nevíme-li si rady, rozhoduje shoda muslimské komunity, zvaná jako idžmá. Reálně se jedná o skupinu muslimských teologů. Korán, sunna, qijás a idžmá se uplatňují v sestupném pořadí. Výklad a jejich použití se však liší spolu s každým muslimským teologem, či muslimskou komunitou. (Maurer, 2008)

2.6 Islám a rodina

Pro muslimy je rodina velice důležitá, je zdrojem zachování a šíření islámu. Důležitost nespočívá pouze ve výchově dětí, ale také v dochování svých starých rodičů. Každý muslim by měl založit rodinu a mít mnoho dětí. Mezi muslimy existuje mnohoženství, které není povinné, ale možné. (Maurer, 2008) Spočívá v tom, že muslim může pojmout až čtyři ženy za manželky, avšak musí všem poskytnout stejné podmínky pro život a každé zaplatit věno. Vzhledem k ekonomické náročnosti mnohoženství, kdy je reálně velmi těžké poskytnout všem ženám stejné podmínky, je mnohoženství v některých státech zakázáno a v některých zemích je naopak třeba souhlasu první ženy. Často se stává, že nedá-li první žena

souhlas s druhou manželkou, dochází k rozvodu, který si rozebereme níže. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

Svatba je v islámu velkou slávou, jejíž oslavy probíhají několik dní. Za partnera bychom si měli vybrat člověka na základě jeho vlastností, nikoli majetku či krásy. Partneri by k sobě měli být laskaví a uctiví. Na začátku se oznamuje zasnoubení páru, po kterém se recituje první súra z Koránu a proběhne setkání obou stran rodiny. Na to následuje podepsání smlouvy, kde je ukotveno, jaké věno dá muž rodičům své budoucí ženy a jaké bude věno, bude-li se chtít muž se ženou rozvést, to bývá mnohonásobně větší, než věno první. Po nezbytných formalitách, dochází k samotnému aktu svatby a jejímu několikadennímu slavení. Říká se, že ženich je během prvních dní sňatku králem, poté dalších sedm dní ministrem a poté až do smrti rukojmím. Dojde-li k rozvodu, znamená to pro islámské náboženství jeden z nejhorších činů, avšak v globálu islám nepodporuje násilně udržovaná manželství a proto už v 7. století svolil se zavedením rozvodů, avšak za určených jasně daných pravidel. Jak bylo výše uvedeno, před svatbou se podepisuje smlouva, kde je zaneseno kromě jiného také věno, které musí vyplatit muž ženě, pokud se s ní rozvede a živit ji až do její smrti, nenajde-li si tato nového partnera. K rozvodu dochází v okamžiku, kdy muž ženě třikrát sdělí, že je rozvedená, po právní stránce však musí ještě k soudu. Naproti tomu, chce-li se rozvést žena, musí se tak stát vždy před soudem a po rozvodu nemá nárok na druhé věno, ani na to, aby ji muž nadále živil. Výjimkou je však rozvod z důvodu násilí ze strany muže, to je ovšem těžko prokazatelné, jelikož muži je povoleno ženu bít, pokud je neposlušná, ale jen do té míry, aby ji to nebolelo a neměla po těle stopy po násilí. Po rozvodu přichází tzv. čekací období, které trvá čtvrtroku až rok, nejméně však 40 dnů, pro případ, že by žena s bývalým mužem otěhotněla. V případě jejího těhotenství je muž povinen hradit výživné na dítě. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

2.7 Džihád

Džihád je překládán v mnoha literaturách podobně, avšak ne zcela stejně. Džihád lze chápat jako úsilí směřované k určitému cíli, což je podobné původnímu překladu, který říká, že džihád znamená snahu, či píli. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008) Jinde můžeme nalézt překlad ve smyslu „úsilí na cestě boha Alláha“, avšak západní media tento termín volně překládají jako „svatá válka“, který je zcela nepřesný, už jen kvůli tomu, že v arabštině tento výraz neznají. (Maurer, 2008)

Džihád je slovo mnoha významů, pro většinovou nemuslimskou společnost však značí násilí. (Potměšil, 2012) Přitom se jedná o šíření víry po celém světě, utváření své osobní dokonalosti podle Koránu, o boj proti zlu. Někteří vyznavači islámu rozlišují dva typy džihádu a to malý a velký. Velkým se rozumí vnitřní píle sebe sama o dokonalost a hledání poznání, tak jak říká Korán a hadís. Malý džihád usiluje o šíření islámu po celém světě a někteří teologové uvádí, že malý džihád je jakási ozbrojená složka. (Maurer, 2008)

Džihád byl později více rozebrán znalci a na základě toho se rozlišují čtyři druhy džihádu:

- Džihád srdcem – jde o boj s vlastním pokušením, vlastními hříchy a zároveň jde o prohlubování vlastní víry
- Džihád jazykem – podpora a šíření pravdy a odmítání špatného
- Džihád rukou – bohuľibá charitativní činnost
- Džihád mečem – boj na ochranu islámu před vnitřním rozhledem silou, boj proti vnějšmu nepříteli

Pro obyčejné lidi je neznámější džihád ve formě „násilí“, tedy džihád mečem, známý také jako ozbrojený džihád. Ten je veden například proti Allháhovým nepřátelům, proti odpadlíkům od islámu, utlačovatelům, lupičům, či těm, kteří nehodlají respektovat nedotknutelnost území muslimského světa. Islám říká, že započetí této války by se v ideálním případě mělo nechat na straně nevěřících a je třeba užívat přiměřených prostředků k boji. Zároveň by měl mít džihád mečem jasná pravidla. Od válečného džihádu, jsou-li muslimové napadeni vnějším nepřítelem, jsou osvobozeni nemocní, ženy, děti, nemohoucí, či starci. Válku je možné ukončit, či pouze přerušit mírovou dohodou. Závěrem je nutné říci, že výklad Koránu uvádí, že islám neschvaluje šíření víry zbraní, jak se většinová společnost může domnívat, naopak Muhammed hlásal: „Hárib anta bi-’l-lisán“, tedy „Bojuj jazykem“. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008)

2.8 Opuštění islámu

Irtidád, v doslovném překladu znamená „obrátit se zpět“. Opuštění islámu může být z několika důvodů, avšak mezi nejznámější patří konvertovat k jinému náboženství, nebo opuštění islámu z důvodu zahálčivého života a nedodržování jasných pravidel vyplývajících z víry v islám. Z Koránu a hadísů (= výpovědi o činech a skutcích proroka Muhammada) vyplývá, že za opuštění, přesněji odpadnutí, od islámu stihne člověka trest a to smrt a jeho majetek připadá státu. Takové zákony jsou však hraniční a nejsou v souladu se základními lidskými právy, jako je právo na život a na svobodnou volbu náboženství. Za doby

Muhammada a jeho nástupců islám opustilo mnoho muslimů, tito byli zabiti, pokud se v době, kterou dostali, k islámu sami nevrátili. Dle pravidel islámu má muž, který islám opustil tři dny na to, aby si své rozhodnutí dobře promyslel, neodvolá-li jej, stihne ho smrt. Naproti tomu neplnoletý muž není zabit, ale je vězněn do své plnoletosti, po dovršení plnoletosti je zabit, pokud své rozhodnutí nezmění. Ženy se nezabíjejí, ty jsou vězněny a to tak dlouho, dokud své rozhodnutí nezmění. (Maurer, 2008)

3 ISLÁM V ČESKÉ REPUBLICCE

V České republice je počet muslimů nejasný, neexistuje přesný počet těchto věřících na našem území, k poslednímu dni roku 2013 se počet odhadoval na cca 22000, nicméně od té doby se počet muslimů u nás zvyšuje. (Topinka, 2016) Avšak lze s jistotou říci, že se jedná z největší části o cizince, jako jsou například studenti, kteří se v Česku vzdělávají, podnikatelé, či osoby, které k islámu konvertovaly. Dále se mezi muslimy čím dál častěji vyskytují české ženy, které konvertovaly díky partnerovi, který je muslimem, zpravidla jde o muže cizince. (Gombárová, 2017) A kde v Česku muslimové vzali? První zmínky o muslimech na našem území sahají do doby Rakouska - Uherska, kdy se zde začali usazovat po obsazení Bosny a Hercegoviny v letech 1908. Do České republiky začali migrovat dále od 60. do 80. let, jednalo se však o skupiny arabské, nikoli muslimské, zejména pak studenty, avšak mnoho jich na našem území nezůstalo. (Topinka, 2016) První muslimskou obec založil redaktor fašistického časopisu B. A. Brikciuse spolu s egyptským velvyslancem Beje, to se stalo v roce 1934 za tehdejšího Československa, avšak v roce 1945 zanikla z důvodu nečestné spolupráce vedení Muslimské obce s nacisty. Brikciuse byl za kolaboraci odsouzen. Od toho roku docházelo k opakovaným pokusům o znovu založení obce a její registrace, avšak bezvysledně. Probíhaly pouze osobní kontakty a schůze přípravného výboru, který byl založen, avšak činnost, kterou vykonával, byla velmi úzká. (Lhoťan, 2011)

Až ve svobodném Československu, tedy po roce 1989 se muslimové opět začali více realizovat a díky migraci jich v naší zemi začalo žít podstatně více, než před rokem 1989, což přineslo do naší země jakousi „muslimskou různorodost“. Jednalo se zejména o turisty, studenty, či případné uprchlíky a v neposlední řadě také mezi nimi byli Češi, kteří k islámu konvertovali. (Topinka, 2016) V 90. letech minulého století byly založeny Islámská nadace v Praze a Brně za účelem naplňování potřeb praktikujících muslimů. (Lhoťan, 2011) V roce 1991 se konala schůze Ústředí muslimských náboženských obcí a byly přijaty stanovy a vykonány volby do výboru. V čele výboru stál M. A. Šilhavý. Během let byly učiněny pokusy o založení dalších organizací, jako například Liga českých muslimů či Islámský svaz. (Bahbouh, Fleissig, Raczynski, 2008) Postupem času se muslimové a zejména pak jejich víra začala velmi medializovat, příčinou toho byly teroristické atentáty ve světě, kdy mezi prvními byl útok na mrakodrapy v New Yorku v roce 2001. Od té doby jsou muslimové vnímání jako teoretická hrozba. Na základě toho začali muslimové žijící v Česku veřejně vystupovat a účastnit se diskuzí, tak, aby se mohli obhájit. Mezi největší komunikační rozepře patřilo období, kdy se v Praze a Brně stavěly mešity. (Topinka, 2016) Od roku 2004 je Ústředí

muslimských zemí registrováno jako právnická osoba, ale bohužel s omezenými pravomocemi a díky tomu dosud vznikají nové a nové organizace. (Lhoťan, 2011) Od roku 2010 patří islám mezi velmi kontroverzní téma, zejména pak díky atentátům prakticky po celém světě a zejména pak už i ve Střední Evropě a mnoho vlivných osob, zejména pak politických stran daného zneužívá pro své voliče, kteří jsou často proti-islámsky laděni. Proti-islámské a proti-imigrační ladění je z části zapříčiněno sociálními sítěmi a masmédií, které poskytují nepřehledné množství informací, zejména pak těch zkreslených. Mnoho našich obyvatel si spojuje muslimy s migrační krizí ve světě a to je pravděpodobně kromě atentátů, jeden z důvodů, proč mezi obyvateli panuje jakási obava, strach. (Topinka 2016)

V České republice existuje velký počet organizací za účelem sdružování muslimů, jsou jimi zmiňované Islámské nadace v Praze a Brně, dále je to Turecká mešita v Praze, Svaz muslimských studentů a mládeže, Muslimská unie, Šíitská organizace kolem šíitů, Lisabonský klub v ČR a Česko-arabská společnost. V Česku je 6 mešit a zhruba 20 modliteben. Mešity se nacházejí v Praze, Brně, Teplicích, Hradci Králové a u Karlových Varů. Modlitebny pak jsou kromě již uvedených měst také v Darkově, Mariánských lázních, Olomouci, Plzni, či Liberci. (Lhoťan, 2011)

3.1 Integrace muslimů do ČR

Je jisté, že na našem území žije několik desítek tisíců muslimů a díky posledním letům se dá předpokládat, že jich v České republice bude přibývat. V knize *Islám v srdci Evropy* je velmi zajímavě uvedeno, že až bude jednoho dne vybudována moderní infrastruktura, tak, aby mohl mezi evropskými zeměmi probíhat rychlý obchod a bezproblémová doprava, bude Česká republika patřit mezi vyspělé země Evropy a stane se tak nedílnou součástí jejího mechanismu obchodu a politiky. Tento stav s největší pravděpodobností zapříčiní větší otevřenost našich hranic a na základě toho se dá předpokládat, že i v naší společnosti se nevyhneme částečnému průniku islámu. (Mendel, Ostřenský, Rataj, 2007) Jak se k tomu aktuálně staví Česko a jejich obyvatelé a jak se k tomu budou stavět za několik let? Z průzkumů vyplývá, že se asi tři čtvrtina Čechů k muslimům staví spíše negativně a téměř polovina respondentů z průzkumů se obává války s muslimy. (Topinka, 2016) I při nezávislých rozhovorech s lidmi lze pozorovat rozporuplný postoj k muslimům. Dá se hovořit o obavě, strachu a někdy až o odporu k lidem vyznávající islám, avšak se najde také spousta těch, kteří nezaujímají negativní stanovisko.

Ovšem je důležité se zamyslet, co lidi vede k jejich negativnímu postoji? Je na místě si položit otázku, kolik mají skutečných, nezkrslých informací o tomto náboženství? Kolik z nich má alespoň základní znalosti o islámu? Víme, kdo je prorok Muhammad a kdo je Alláh? Kolik lidí skutečně ví, že muslimové vyznávají víru v islám a že se tedy nejedná o „muslimskou“? A u kolika z nich není jejich názor tvořen masmédií, které nám sdělují, jen to co chtějí, nebo co musí? Je obava z příchodu většího množství muslimů mezi nás a celkově do střední Evropy oprávněná?

Kromě častého negativního postoje Čechů k muslimům, mají muslimové v Česku zvláštní postavení také kvůli svému odlišnému způsobu života a zejména pak způsobu oblékání, díky kterému na sebe upoutávají pozornost. V krajním případě dochází až k jakési islamofobii. Islamofobie se dá považovat jakýsi fenomén západních zemí, jedná se o panický strach z neznámého, v důsledku negativní propagace islámu. Tento pojem je ve své hloubce však velmi diskriminační, jednostranný a není ani vědecky podložený. (Bahbouch, Fleissig, Raczynski, 2008)

Přestože se muslimové snaží včlenit do naší české společnosti, je jejich integrační proces náročný a ovlivněný mnoha faktory. Mezi tyto faktory patří vztah muslimů k zemím jejich původu, skutečnosti, jak oni sami vnímají českou společnost a kulturu, dalším faktorem je jistě zkušenost jejich předků s přijetím a v neposlední řadě postoj české společnosti k muslimům. První muslimové se dokázaly integrovat mnohem lépe než nynější nová generace, pro které je největší překážkou jazyková bariéra. Aby se jednodušeji integrovali do naší společnosti, upouštějí od striktních pravidel islámu a svoji víru praktikují jen z části, jako příklad lze uvést požívání alkoholu. Přirozeně si však muslimové snaží bránit své náboženství, kterého se nehodlají vzdát, ani v naší zemi, ve které je tolik zkrslých a vyobrazených zejména po negativní stránce. Tím, jak se muslimové snaží své náboženství přirozeně hájit, dávají najevo své kulturní rozdíly, čímž se vymezují českému, evropskému i americkému prostředí. V důsledku toho pak spíše než k integraci dochází k separaci, tedy oddělení. (Topinka, 2006/2007)

Domnívám se, že o pozitivním, či negativním budoucím dění se dá pouze polemizovat a neexistuje předem jasná odpověď na to, zda tyto dvě zcela odlišné kultury budou jednoho dne žít v souladu na stejném území. Vše záleží na mnoha okolnostech a především na lidech samotných.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Důvodem, proč jsem si vybrala pro svoji bakalářskou práci právě téma Postoje žáků středních škol k muslimům, byl ten, že mě zajímalo, jak o muslimech smýšlí naše dospívající populace, jelikož muslimové je téma řekněme dosti populární v masmédiích, na sociálních sítích a v neposlední řadě i mezi politiky, takže se domnívám, že se dotklo již alespoň v té nejmenší možné míře úplně každého.

Při vyhledávání průzkumů ve věci muslimů nalezneme mnoho podobných témat, avšak žádné z nich se nezabývá postojem středoškoláků, vyjma těch, které zpracovali absolventi vysokých škol. Pro srovnání však podle průzkumu společnosti Median, s. r. o., která prováděla průzkum pro portál iDnes.cz v červnu 2018 se ukázalo, že třetina Čechů je k muslimům otevřená, jedná se zejména o ty respondenty, kteří mají pozitivní zkušenost s muslimem. Naproti tomu však zbytek dotazovaných chová k muslimům smíšené až negativní pocity. Postoje respondentů závisí na zejména na zkušenosti, věku a vzdělání. Dále z průzkumu vzešlo, že informace Češi získávají převážně z médií. (Median, s. r. o., [online]) Obdobné výsledky vzešly i od žáků středních škol, u kterých byl výzkum pro moji bakalářskou práci praktikován.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit postoj dnešních mladých lidí, jakožto středoškoláků k muslimům.

Dále jsem si stanovila tyto dílčí cíle, na které jsem chtěla najít odpovědi:

- Zjistit, zda by žák střední školy toleroval spolužáka muslima.
- Zjistit, zda se žáci středních škol o problematiku muslimů zajímají.
- Zjistit, odkud žáci středních škol čerpají informace.
- Zjistit, jak si problematika muslimů stojí na jejich žebříčku zájmu žáků středních škol.

4.2 Metoda sběru dat

Výzkum byl realizován za pomoci dotazníku, což je jedna z nejrozšířenějších metod kvantitativního výzkumu. Před zahájením samotného výzkumu, byl realizován předvýzkum na menším počtu žáků. Jednalo se o 10 žáků středních škol, jež jsou dětmi mých kolegů a přátel. Z daného vyplynulo, že s vyplňováním dotazníků nebyly zásadní problémy, či nejasnosti, proto bylo dotazník možné využít pro praktickou část této bakalářské práce. V úvodu dotazníku byli žáci seznámeni s cílem výzkumu a skutečností, že dotazník je anonymní. Středoškolákům v rámci dotazníku bylo položeno 15 otázek, kdy 11 z nich bylo

uzavřených z toho 3 škálové, 3 polouzavřené a jedna otázka byla otevřená. Otázky zjišťovaly fakta a postoje středoškoláků. Závěrem byli požádáni o doplnění pohlaví a věku. Dotazníky byly vyhodnoceny a výsledná data zpracována pomocí grafů a tabulek. (Chráška, 2007)

4.3 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem byli žáci středních škol, kdy jednalo zejména o žáky 2. až 4. ročníků. Nebylo rozlišováno, zda se jedná o gymnázia, střední odborné školy, či učiliště. Na počátku celého výzkumu bylo osloveno Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy za účelem poskytnutí kompletní databáze středních škol v České republice. Z databáze byly za každý kraj náhodně vybrány dvě střední školy, které byly následně osloveny za účelem rozdělení dotazníků ve třídách. Pozitivní odezva byla pouze ze tří škol a reálně odpověděla méně než polovina. Těmto školám v Karlovarském kraji a kraji Vysočina a Zlínském kraji byly dotazníky zaslány v množství 210 kusů, kdy jejich návratnost byla 96%. Dále byly dotazníky rozděleny ve dvou nízkoprahových zařízeních ve Zlínském kraji, těchto dotazníků bylo poskytnuto 30, vráceno bylo 25 vyplněných, tedy 83%. Sekundárně byl využit elektronický dotazník, který byl sdílen na internetu v rámci sociálních sítí a skupin žáků středních škol. Vyplněno bylo celkem 144 dotazníků, z toho bylo 12 dotazníků vyřazeno z důvodu špatné věkové kategorie. Celkem bylo získáno 358 dotazníků, kdy se jednalo o 212 (59%) dívek a 146 (41%) chlapců, přičemž věkové rozpětí bylo od 15 do 20 let. 15letých žáků bylo 8 (2%), 16letých 72 (20%), 17letých 120 (34%), 18letých 84 (24%), 19letých 57 (16%) a 20letých 15 (4%).

5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

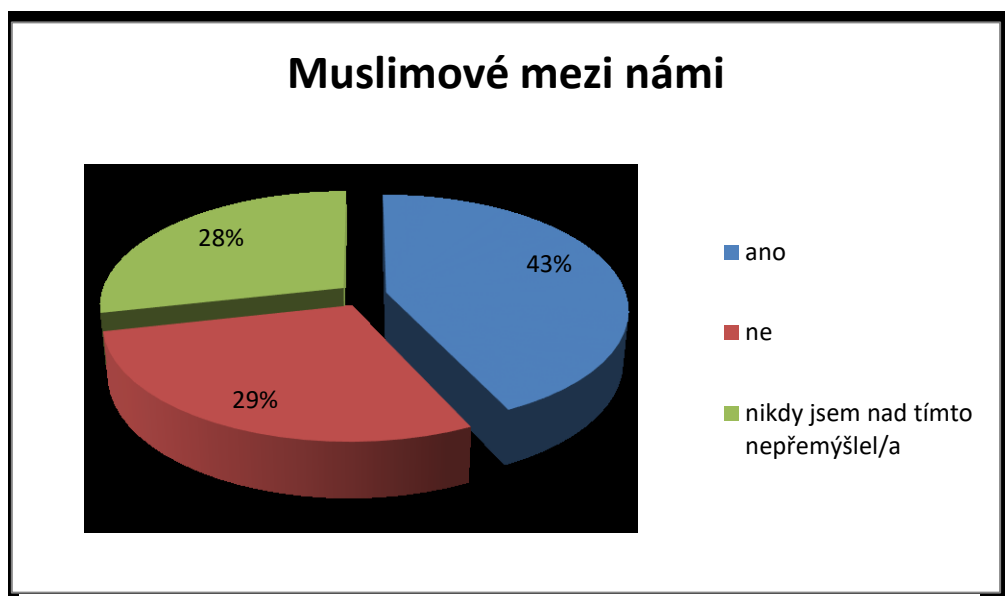
1. Hlavní cíl: Postoj středoškoláků k muslimům

S hlavním cílem souvisí zejména otázky č. 1, č. 2 a č. 3, které jsou uvedeny v dotazníku.

Otázka č. 1: Asociace při slově muslim

Odpovědi středoškoláků na první otázku, tedy co v nich vyvolává slovo muslim, byly nejednoznačné. U 25 % se jednalo o odpovědi, které je možné kategorizovat jako negativní pocity, přičemž se nejčastěji objevovala slova jako strach a obava. 17% dotazovaných reagovalo slovy jako teroristé, bomby, atentáty, které byly kategorizovány jako násilí. Dále žáci často odpovídali slovem člověk, které se objevilo více jak třicetkrát, dále pak obyčejný člověk, či normální člověk, celkově takto odpovědělo 13%. Jako další kategorii lze uvést náboženství, kdy se v 17% často objevovaly odpovědi jako je islám, náboženství, či víra. 6% procent dotazovaných slovo muslim spojuje s migračními pojmy, jako je imigrant, migrační krize, cizinec, či uprchlík. 4% respondentů si spojuje pojem muslim s kulturou, kdy uváděli slova jako burka, šátek, či mnohoženství. Až 14 % respondentů však uvedlo slova nevím, neznámo, či nic. 4% respondentů se vyjádřilo vůči uvedenému pojmu vulgárně.

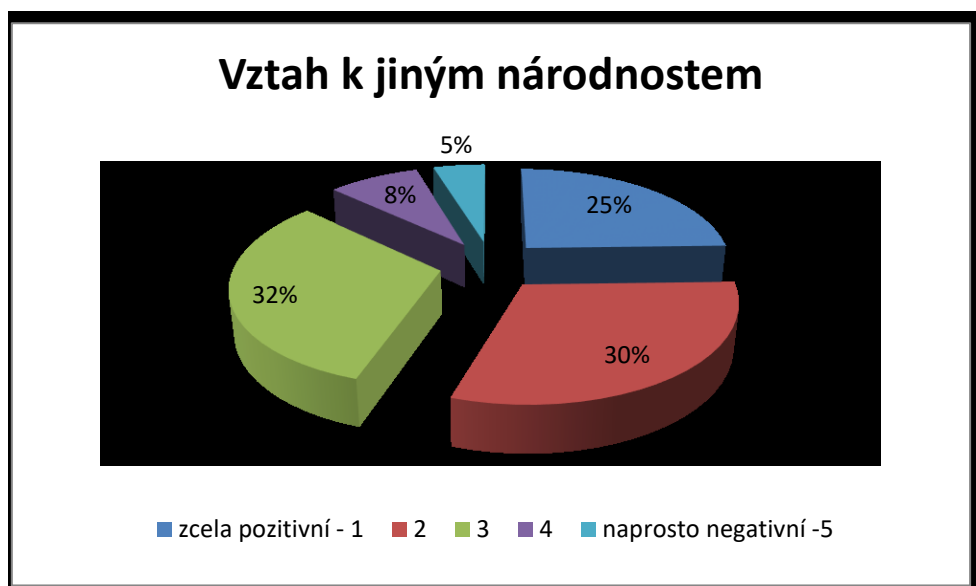
Otázka č. 2: Muslimové mezi námi

Graf č. 1: Vyhodnocení otázky č. 2

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 43% (154) osloveným žákům by každodenní přítomnost muslimů na našem území vadila, 29% (102) respondentům by s přítomností muslimů na našem území nemělo problém.

Otázka č. 3: Středoškoláci a jejich vztah k osobám jiné národnosti

Graf č. 2: Vyhodnocení otázky č. 3

Z výše uvedeného vyplývá, že více jak polovina, tedy 55% (197) respondentů má pozitivní smýšlení o osobách odlišné národnosti a 32% (114) dotazovaných se staví neutrálně.

2. Tolerance spolužáka jako muslima

S daným cílem souvisí otázka č. 7 a otázka č. 8, které jsou uvedeny v dotazníku.

Otázka č. 7: Setkání se spolužákem jiné národnosti či etnické menšiny

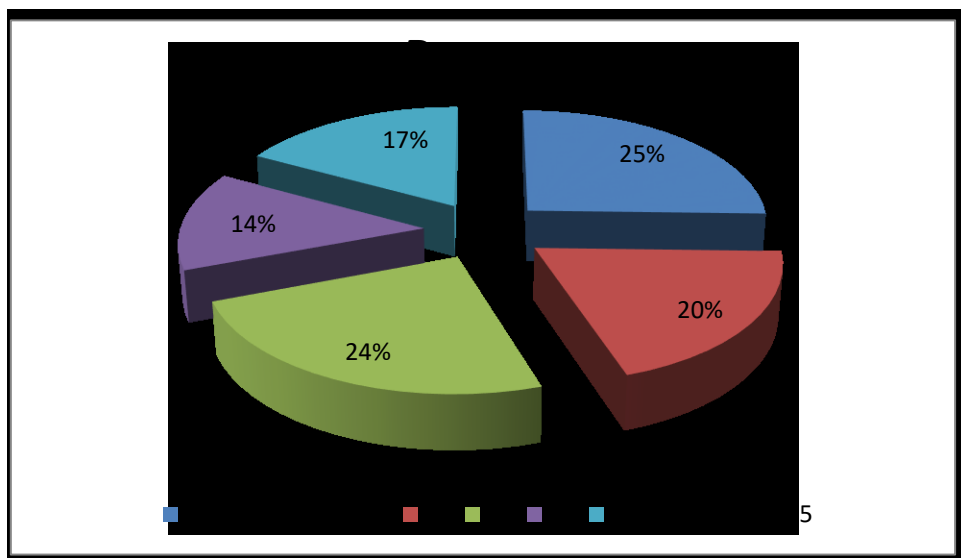
63% (225) všech dotazovaných žáků se v rámci školy setkalo s tím, že mezi jejich spolužáky byli i osoby jiné národnosti, či etnické menšiny. Avšak 37% (133) respondentů se s osobou jiné národnosti či etnické menšiny nikdy, jakožto spolužákem, neseťkalo.

Otázka č. 8: Tolerance spolužáka jiné národnosti, či etnické menšiny

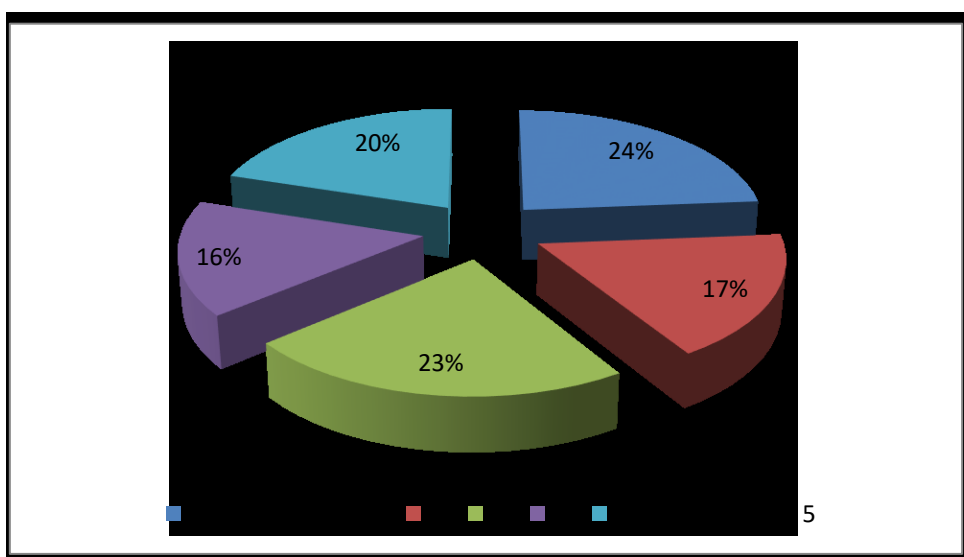
Graf č. 3: Vyhodnocení otázky č. 8

Graf č. 3 je záměrně sloupcový, jelikož na tomto je dobře vidět, ke kterým národnostem a etnikům jsou žáci tolerantní a ke kterým naopak spíše nikoliv. Nejtolerantnější jsou žáci vůči Slovákům, kde by tito nevadili 87% (312) respondentům, dále vysoké procento tvoří Američané, kdy se jedná o 65% (233) a Vietnamci s 60% (214). Maďaři a Ukrajinci mají srovnatelně podobná procenta a to 51% (184) a 47% (169). Nejrozporuplnější odpovědi panují u muslimů a Romů, kde se jedná o podobné hodnoty, muslimové 24% (84) a Romové 25% (91).

Graf č. 4: Vyhodnocení otázky č. 8

Graf č. 4 ukazuje, že respondenti se staví k Romům poměrně rozporuplně. 25% (91) by Romové nevadili vůbec, 20% (70) se staví spíše kladně, 24% (87) respondentů zaujímá neutrální postoj a 31% (110) se vůči spolužákovi Romovi staví spíše negativně.

Graf č. 5: Vyhodnocení otázky č. 8

Z grafu č. 5 lze vyčíst, že 24% (87) respondentů se k muslimům staví pozitivně, dále v 17% (62) jsou žáci spíše tolerantní, nicméně za 24% se staví neutrální postoj, kdy se jedná o 23% (82) a 20% (72) a 16% (57) se staví k potenciálnímu spolužákovi muslimovi negativně. Jedná se o podobně rozporuplné skutečnosti, jako u Romů.

3. Zájem o problematiku muslimů

S daným cílem souvisí otázka č. 4, č. 5, č. 13 a č. 14

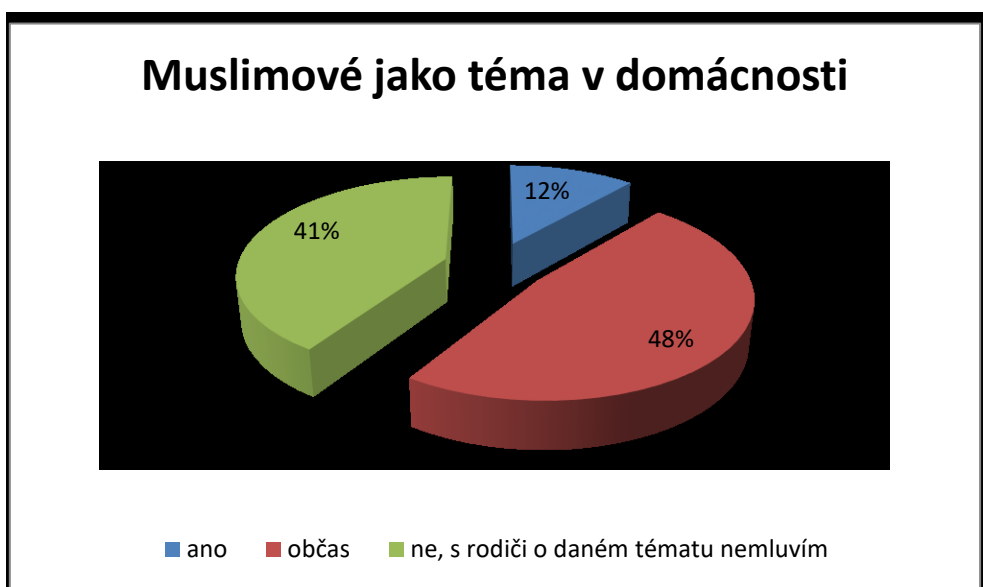
Otázka č. 5: Zájem o život muslimů

Graf č. 6: Vyhodnocení otázky č. 5

Z grafu č. 6 vyplývá, že drtivá většina respondentů, tedy 83% (296) dotazovaných se o muslimy prakticky nezajímá, zejména pak o jejich život, tradice, či zvyky. O život muslimů, jejich náboženství a způsob života se zajímá 17% (62) respondentů.

Otázka č. 4: Muslimové jako téma v rodině

Graf č. 7: Vyhodnocení otázky č. 4

Z této otázky vyplynulo, že žáci doma s rodiči na téma muslimů příliš nehovoří. Bylo zjištěno, že 41% (146) dotazovaných s rodiči na téma muslimů vůbec nehovoří, 48% (171) dotazovaných občas a jen 12% (41) respondentů odpovědělo na výše uvedenou otázku, tak, že s rodiči doma téma muslimu probírají.

Otázka č. 13: Zájem o četbu Koránu

Z otázky, zda by si žák přečetl Korán, vyplynulo, že tři čtvrtina respondentů (268) by si Korán nepřečetla, avšak 25% (90) dotazovaných respondentů, by si Korán přečetli. Jako důvod nejčastěji uváděli pochopení islámu, či zvědavost.

Důvody, pro četbu Koránu			
Zvědavost	Poznání	Pochopení, porozumění	Ze zajímavosti
21	9	11	17
Srovnání s Biblií	Zájem o jinou kulturu	Získání informací	Jiné
5	2	13	12

Tabulka 1: Vyhodnocení otázky č. 13

Mezi odpovědi v kategorii jiné, byly uvedeny odpovědi jako: už jsem ho četl, z nudy, jen tak, nevím, náboženství, rodina (táta je muslim), proč se tak chovají, mám ráda čtení, či jen kdybych musela.

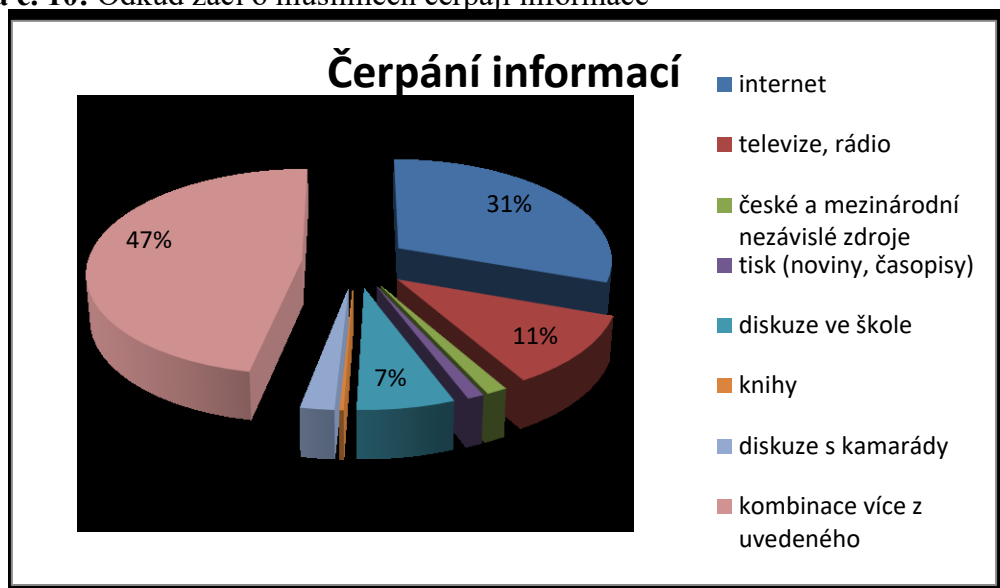
Otázka č. 14: Dobrovolná účast přednášce, diskuzi, či jiného sezení na téma muslimové.

Z otázky č. 14 vzešlo, že 37% (132) dotazovaných středoškoláků není schopno otázku jednoznačně odpovědět, dále 33% (118) respondentů by se však přednášky, či jiného sezení na téma muslimové dobrovolně zúčastnili. 30% (108) respondentů by se ničeho výše uvedeného nezúčastnilo.

4. Čerpání informací

S daným cílem souvisí otázka č. 10, č. 11 a č. 12, které jsou uvedeny v dotazníku.

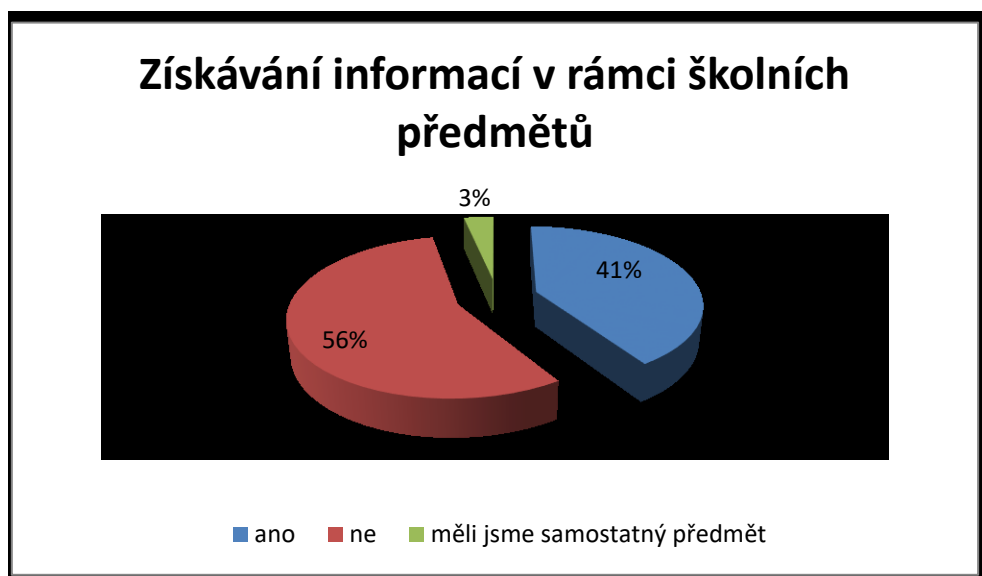
Otázka č. 10: Odkud žáci o muslimech čerpají informace

Graf č. 8: Vyhodnocení otázky č. 10

Z daného vyplývá, že se žáci neorientují se pouze na jeden zdroj, nýbrž na kombinaci více zdrojů, toto preferuje 47% (168) dotázaných. Druhou nejčastější odpovědí je čerpání informací z internetu, což je v dnešní moderní době jeden z nejpopulárnějších, nejvhodnějších a nejrychlejších zdrojů vůbec, jedná se o 31% (109) dotázaných. Odpověď diskuze ve škole 7% (23) a diskuze s kamarády 2% (8). Televize a rádio zakroužkovalo 11% (40) respondentů. Je však zarážející, že prakticky žádný z respondentů nečerpá informace z knih, tisku, či nezávislých zdrojů, zde se dá hovořit o pouhých 2% (10) dotazovaných.

Otázka č. 11: Muslimové jako téma v rámci školních předmětů

Graf č. 9: Vyhodnocení otázky č. 11

U 56% (200) respondentů bylo zjištěno, že tito ve škole neprobírají téma muslimové. Druhá téměř polovina respondentů, 41% (146) reagovala na otázku kladně. 3% (12) respondentů uvedlo, že na téma východní kultury měli samostatný předmět.

Otázka č. 12 Školní předměty, v nichž se žáci zabývají muslimy.

Školní předměty						
Občanská nauka	Náboženství	Základy spol. věd	Dějepis	Zeměpis	Multikulturní výchova	Český jazyk
54	27	44	34	20	3	3
Filosofie	Ekonomika	Strategie osobního rozvoje	Němčina	Sociální práce	Geografie	Globální výchova
3	4	3	2	1	4	3

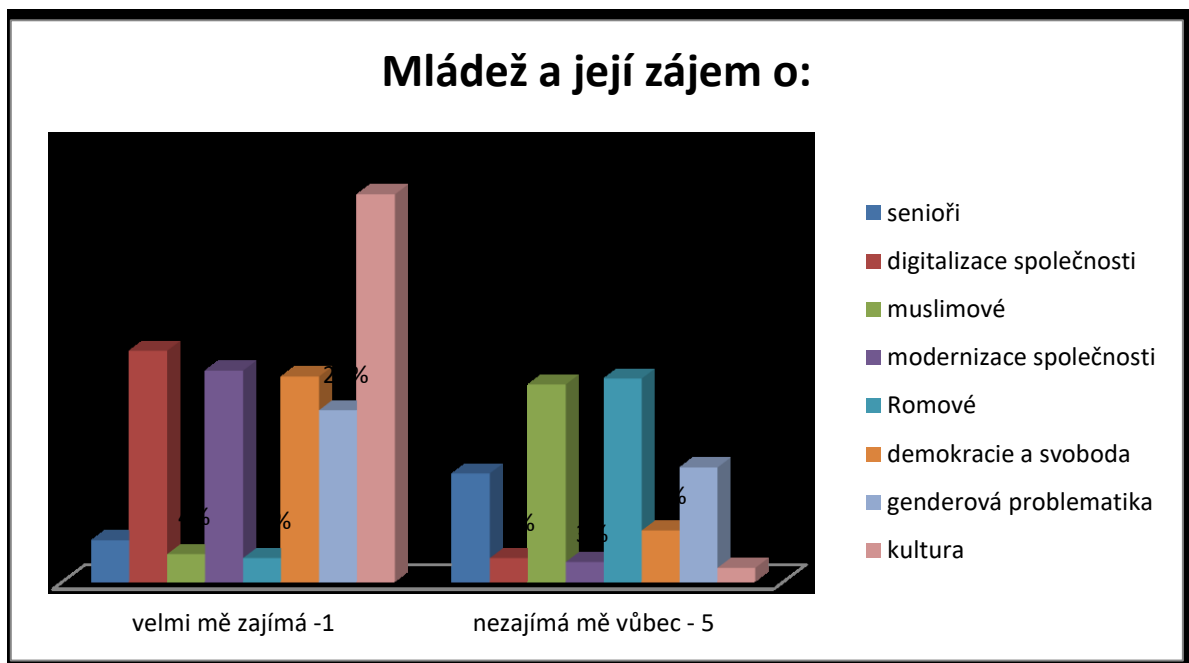
Tabulka 2: Vyhodnocení otázky č. 12

41% žáků, kteří odpověděli na otázku č. 11 ano, doplnili v otázce č. 12 výše uvedené předměty. Z tabulky je zřejmé, že nejčastějšími odpověďmi byly předměty občanská nauka, kdy se jednalo o 26% a základy společenských věd 22%. Tyto předměty si byly procentuálně velmi blízké a žáci je často doplnili v dotazníku společně. V nemalém procentu, tedy 17% uvedli předmět dějepis, který rovněž často kombinovali s dalším předmětem, jakožto například náboženství, které činilo 13% a v 10% se jednalo o zeměpis. Dále žáci středních škol zmiňovali předměty jako je multikulturní výchova, kdy šlo o tři respondenty, ekonomiku uvedli 4 respondenti, dále geografie rovněž 4 respondenti a v neposlední řadě byly zmíněny předměty jako je český jazyk, strategie osobního rozvoje, sociální práce, či němčina, v těchto případech šlo o jednoho až tři respondenty.

5. O co se středoškoláci zajímají?

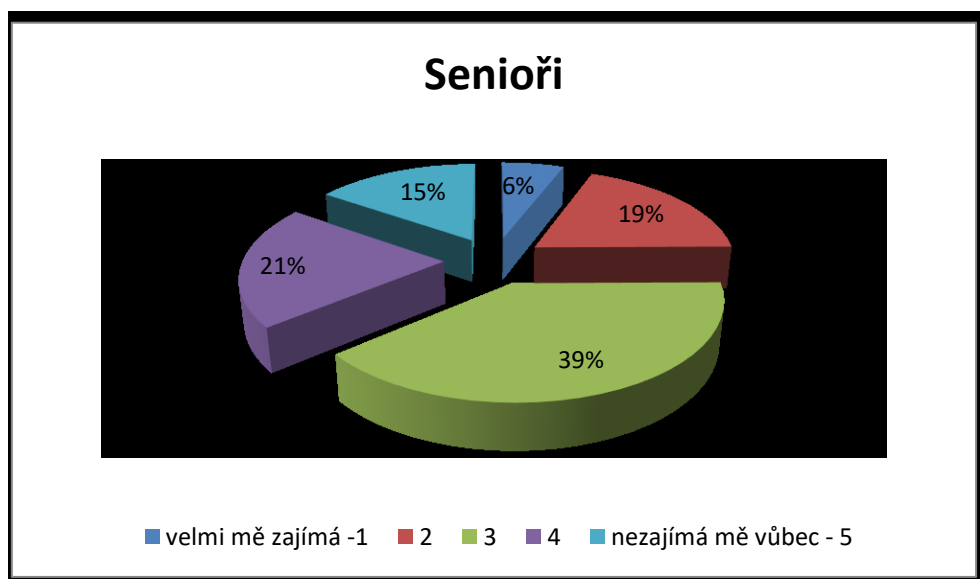
S daným cílem souvisí otázka č. 15, která je uvedena v dotazníku.

Otázka č. 15 Zájem žáků o jednotlivá témata. (1 = velmi mě zajímá, 5 = nezajímá mě)

Graf č. 10: Vyhodnocení otázky č. 15

Největší zájem u mládeže je o kulturu a to u 55% (196) respondentů. Dále pak žáky zajímá poměrně srovnatelně digitalizace společnosti (jakožto internet, či sociální sítě) 33% (117) s modernizací společnosti 30% (107) a demokracií a svobodou 29% (104). Nejméně zajímavým tématem jsou pro žáky Romové 3% (12) a muslimové 4% (14), v neposlední řadě jsou to i senioři, kteří tvoří 6% (21).

Graf č. 11: Vyhodnocení otázky č. 15

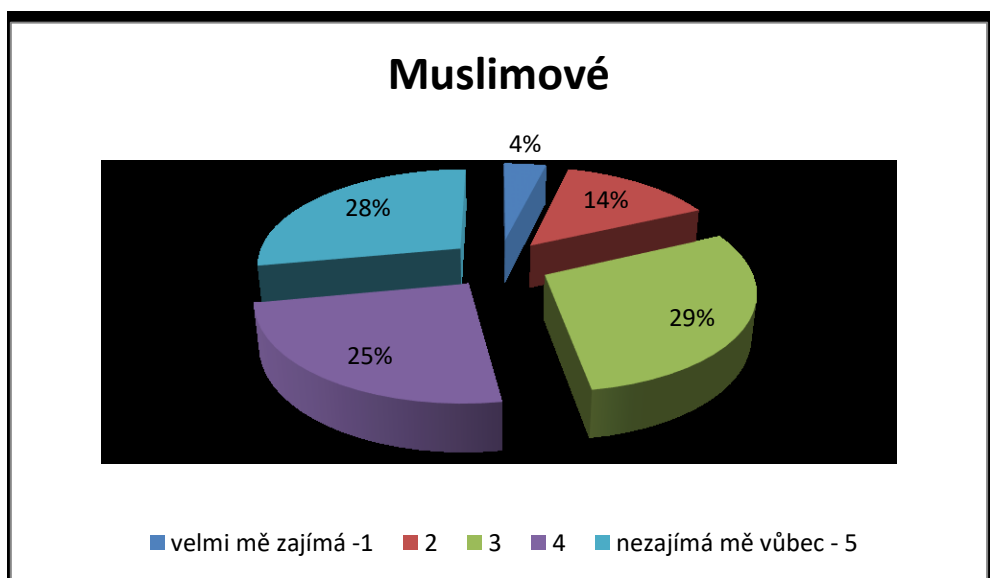

39% (140) respondentů zastává spíše neutrální postoj, 19% (68) respondentů se o problematiku seniorů spíše zajímá a 6% (21) respondentů má na svém žebříčku zájmu seniory vysoko postaveny. 21% (74) dotazovaných se spíše o seniory nezajímá a celých 15% (55) respondentů seniři vůbec nezajímají.

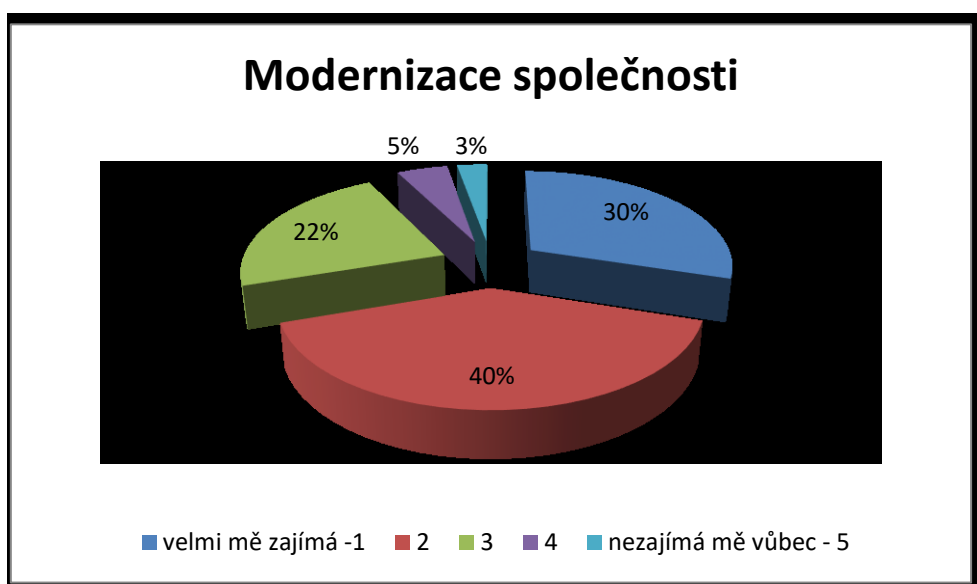
Graf č. 12: Vyhodnocení otázky č. 15

Velký zájem, přesněji 33% (117) a 41% (146) je o digitalizaci společnosti, jakožto o internet, sociální sítě, telefony a virtuální propojenost světa. K této tématice se neutrálně staví 18% (64) dotazovaných a spíše nezajímá, nebo vůbec se nezajímá celkem 8% (31).

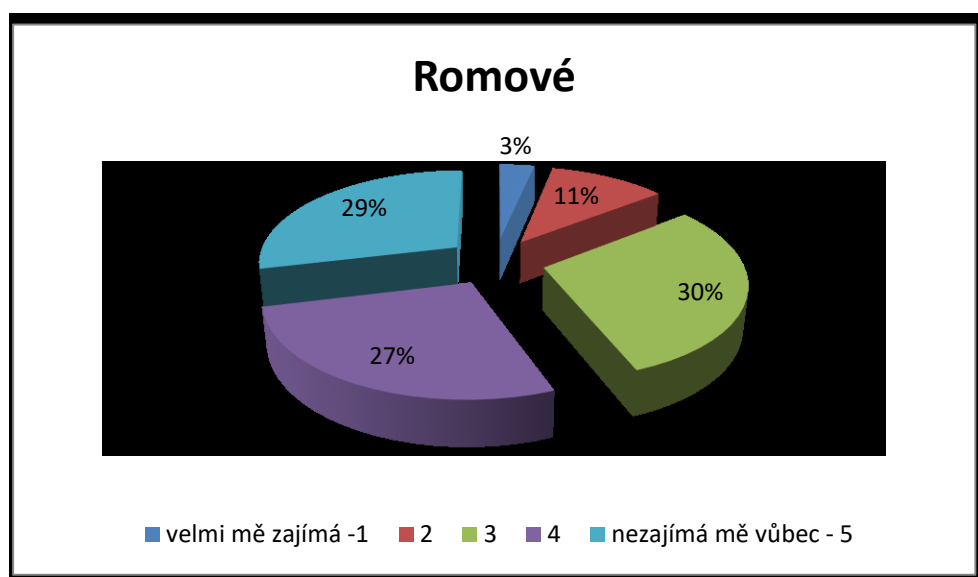
Graf č. 13: Vyhodnocení otázky č. 15

Na výše uvedeném grafu můžeme vidět velmi rozporuplné odpovědi. Co je však jednoznačné, je skutečnost, že mezi žáky na jejich žebříček zájmu muslimové nepatří, zcela bez zájmu je 28% (100) a spíše bez zájmu o toto téma je 25% (88) dotazovaných. Téma spíše lhostejné je pro 29% (105) respondentů, což kopíruje rovněž otázku č. 5, ze které vyplynulo, že zájem o život muslimů je pouze u 17% dotazovaných. Skutečný zájem projevilo pouze 4% (14) dotazovaných.

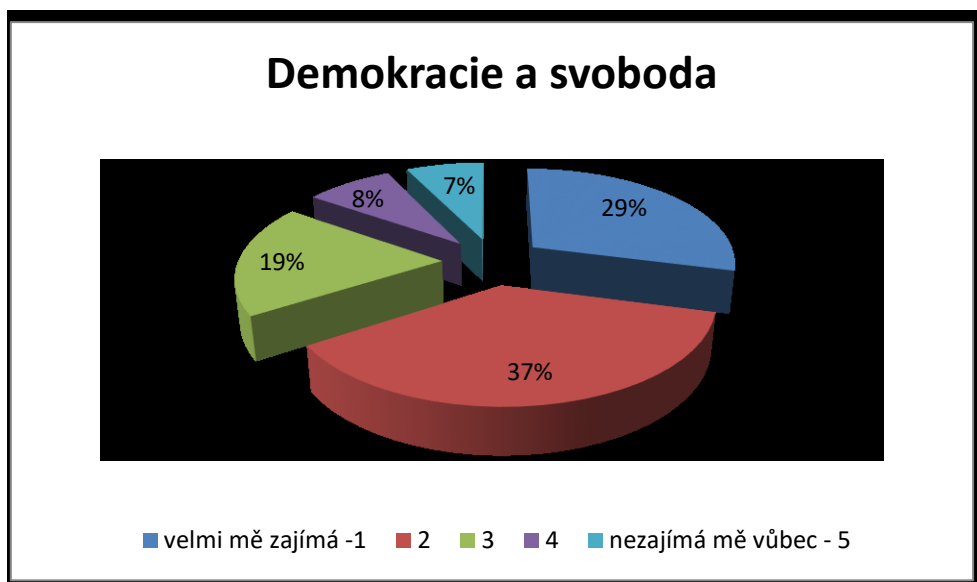
Graf č. 14: Vyhodnocení otázky č. 15

Zde podobně jako u digitalizace společnosti se objevuje velký zájem o dané téma. Modernizace společnosti zajímá takřka 70% dotazovaných, což je téměř tři čtvrtiny respondentů. Jedná o zcela jasný zájem u 30% (107) a velký zájem o 40% (143). Neutrální postoj zaujímá 22% (81) a nezájem o toto téma se celkově vyskytuje u 8% (27) respondentů.

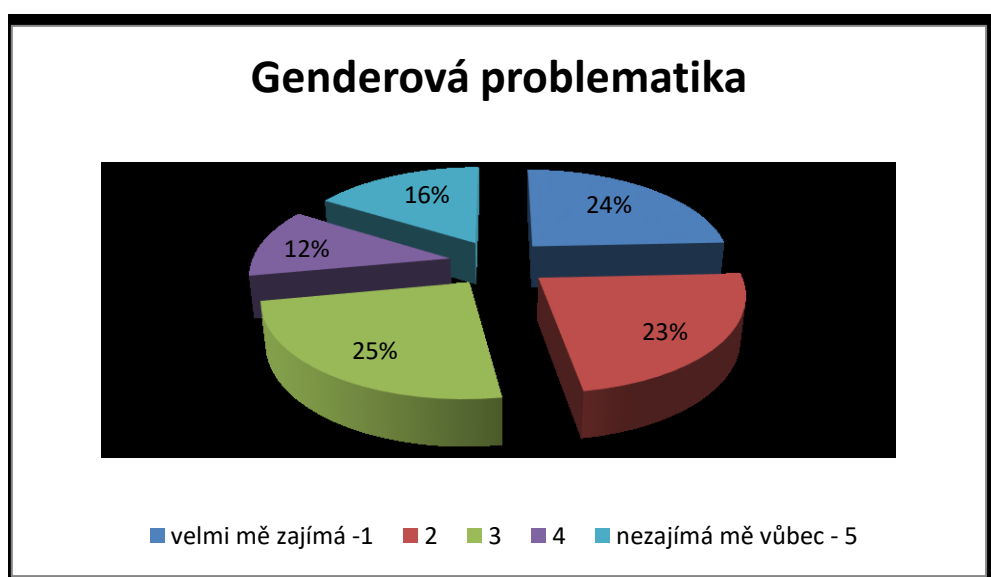
Graf č. 15: Vyhodnocení otázky č. 15

Žáci se k Romům staví spíše lhostejně, což se projevilo u 30% (16) dotazovaných a toto téma více zajímá pouze 14% (52) dotazovaných, což je ještě o 4% méně oproti muslimům. Procentuálně jsou si celkově odpovědi ve věci Romů a muslimů velmi podobné. Nezájem o toto téma se vyskytuje celkem u 56% (200) žáků.

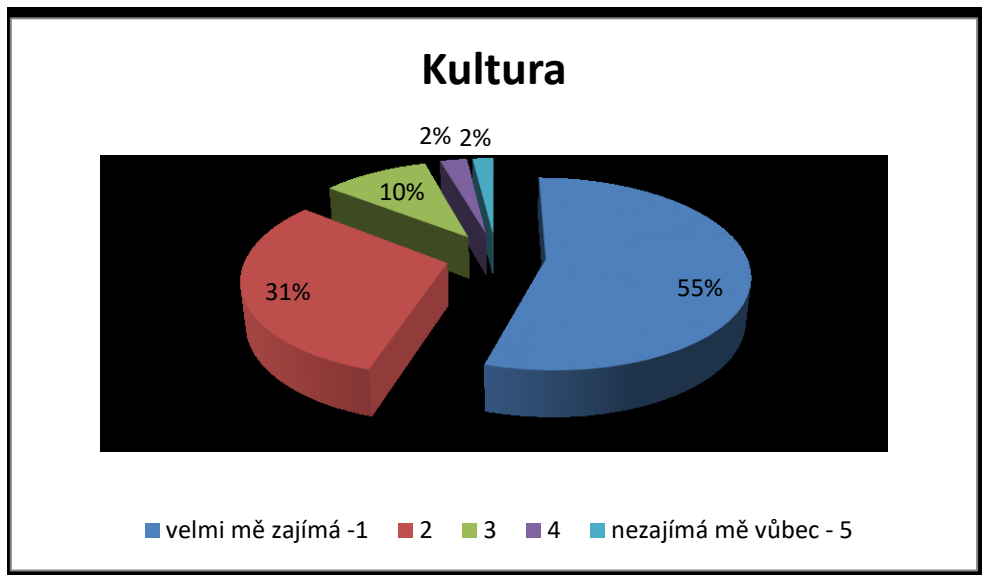
Graf č. 16: Vyhodnocení otázky č. 15

O něco méně oproti modernizaci a digitalizaci, avšak stále dost vysoko na žebříčku zájmu, si stojí zájem žáků o demokracii a svobodu. Velmi se o toto téma zajímá celkem 29% (104) dotazovaných a stále na vysokém stupni zájmu si stojí také u dalších 37% (132) žáků. 19% (67) se staví k tématu spíše neutrálně a až 15% (55) respondentů toto téma spíše nezajímá.

Graf č. 17: Vyhodnocení otázky č. 15

Méně zajímavým tématem, avšak stále více zajímavých než jsou muslimové a Romové je pro žáky rovnoprávnost mužů a žen ve společnosti. Vysoko na žebříčku zájmu si stojí u 24% (87) respondentů a pro 23% (83) je toto téma pořád dosti zajímavé. Pasivnější zájem o toto téma se vyskytuje u 25% (88) a nezajímavé téma je toto pro celkem 28% (100) dotázaných.

Graf č. 18: *Vyhodnocení otázky č. 15*

Nejatraktivnějším tématem, které zajímá nejvíce žáků je bezesporu kultura, která zahrnuje hudbu, kina, divadla, muzea, veškeré kulturní vyžití. K tomuto tématu se kladně vyjádřilo až 86% respondentů, na nejvyšší příčce se jedná o více jak polovinu, tedy 55% (196) respondentů, dále 31% (110). Neutrální zájem se vyskytuje u 10% (36) žáků a větší a naprostý nezájem tvoří dohromady 4% (16) dotazovaných.

5.1 Interpretace dat

Hlavním cílem praktické části bakalářské práce bylo zjistit, jaký je postoj žáků středních škol k muslimům. Přestože se středoškoláci celkově k národnostním a etnickým menšinám staví spíše pozitivně, až neutrálně, tak v návaznosti na muslimy jsou reakce středoškoláků velmi rozporuplné a rozhodně se nedá hovořit o spíše kladném postoji. Je možné, že jedním z důvodů je nedostatečná informovanost o jejich faktickém způsobu života, jejich opravdovém praktikování náboženství, zvycích a hodnotách. Reálná fakta jen zřídka kdy získají z běžných internetových zdrojů, denního tisku, či televize, když se naopak často stává, že se jedná o zkreslené, neucelené a ničím nepodložené informace, často vytržené z kontextu a prezentující radikální islám, který s běžnou vírou muslimů má pramálo společného. Každodenní styk s muslimy na našem území by vadil až 43% dotázaných, což je takřka polovina. Z první otázky vyplynulo, že postoj středoškoláků je

zcela nejednotný. Často byla prezentována slova jako strach, obava, nejistota, na druhou stranu se však objevovalo často slovo člověk, což naopak značí jakousi rovnost s ostatními, dané se nejeví nikterak hanlivě, ani nadřazeně, či podřazeně. Z celkového výzkumu však je možné vyvodit, že žáci se k muslimům staví neutrálně až negativně. Výsledek tak koresponduje s výsledkem společnosti Median, s. r. o., která prováděla průzkum v červnu 2018, kdy z daného vzešlo, že postoje Čechů jsou rozporuplné a závisí na osobních zkušenostech, věku a vzdělání. (Median, s. r. o., [online]) Problém s nejednotností postojů k různým skupinám obyvatel závisí na zkušenostech, věku, prezentaci, či historii, přičemž každá skupina obyvatel má svoji historii, která je sice jiná, nikoli však horší.

- Tolerance muslima jako spolužáka

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že žáci vůči muslimům jakožto potencionálním spolužákům nejsou příliš nakloněni a tak pouze 24% všech dotázaných by muslim jako spolužák nevadil. Podobná situace je u Romů, kde hovoříme o 25% všech dotázaných. Lze usuzovat, že v tomto případě je negativní založení k muslimům a Romům z důvodu negativního vyobrazení těchto skupin obyvatel, když u Romů zejména, může jít také o negativní osobní zkušenosti. Obě tyto skupiny obyvatel jsou často vnímány jako nepřizpůsobivé, žijící naprosto odlišným způsobem života a není tak možné, aby s námi žili v sounáležitosti na jednom území. Nejtolerantnější jsou žáci vůči Slovákům, Američanům a Vietnamcům. Vysoká tolerance vůči Slovákům z největší pravděpodobnosti vychází z podobnosti onoho národa, podobné kultury, jazyka a zvyků a skutečnosti, že jsme v minulosti byli jedním státem.

- Čerpání informací o muslimech

Zajímají-li se žáci o muslimy, tak informace čerpají často více zdrojů, kterými jsou internet, televize, tisk, informace ze školy, či rozhovory s kamarády, takto odpovědělo 47% dotazovaných. Avšak další velké procento, tedy 31% tvoří internetový zdroj, který se jen těžko dá vždy charakterizovat jako nezkreslená, pravdivá a ucelená informace. Internet v závislosti na žáky ve středoškolském věku není nikterak překvapivý, neboť patří mezi nejpoblárnější zdroj informací. Z výsledku, jenž vzešel u tohoto cíle lze tedy usuzovat, že se mnoho žáků orientuje pouze na to, co jim poskytují masmédiá, tedy často neucelené a zkreslené informace, či získávají informace přenesené další osobou. Dané tak může zapříčinit právě jejich lhostejný až negativní postoj k muslimům.

- O co se typický středoškolák nejvíce zajímá

Na základě otázky č. 15 bylo vyhodnoceno, že dnešní mládež se zajímá zejména o kulturu, tedy o hudbu, kina, divadla, koncerty, muzea a jiné kulturní aspekty. Žáky však nenechává chladným ani téma digitalizace společnosti, pod čímž si představíme internet a sociální sítě, které jsou nedílnou součástí takřka každého středoškoláka, ne-li takřka téměř každého člověka, který touží sdílet své zážitky se světem a dostávat rychlé a aktuální informace ze světa. A přestože můžeme v posledních letech zaznamenávat chuť a zapálení lidí k navrácení ke starému, tedy jednoduššímu způsobu života, je u dnešní mládeže modernizace společnosti, jakožto pokrok, novoty a inovace, velmi populární. Dále žáky zajímá demokracie a svoboda. Dá se předpokládat, že důvodem je skutečnost, že mladí lidé touží po volnosti, možnostech, které svět nabízí. Žijí ve svobodném světě, který nabízí ony nekonečné možnosti a to je pro mnohé velice důležité. Se svobodou je jistě spojeno i cestování, studium v cizích zemích, práce v zahraničí, poznávání nového a neznámého. U demokracie se dá hovořit o možnosti projevit vlastní názor, sdílet a prezentovat vlastní hodnoty, možnost projevit svoji případnou odlišnost a utvářet skupiny se společnými zájmy a názory. Prakticky nejvíce nezajímavým tématem jsou pro žáky Romové a muslimové, v neposlední řadě jsou to i senioři. U seniorů se dá předpokládat, že dané je zapříčiněno zejména skutečností, že stáří je ještě pro mladé příliš vzdálené a proto pro mladé prozatím neaktuální téma.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce byla zaměřena na dvě části a to jak na část teoretickou, tak na část praktickou. V teoretické části jsem se zabývala okrajově multikulturní výchovou, abychom se pak lépe mohli zaměřit na další a poněkud stěžejnější kapitolu Islám, která popisuje náboženství muslimů, to jak je náboženství praktikováno, kde se vzalo a na jakých hodnotách stojí. Poslední kapitolou teoretické části byl Islám v České republice, kde jsem zmínila fakta o tom, kdy a za jakých okolností se muslimové na našem území objevili, dále byly zmíněny muslimské organizace či místa, kde se nachází mešity. Závěrem bylo okrajově hovořeno o integraci muslimů na mezi naše obyvatelstvo. Stěžejnější část bakalářské práce, tedy ta empirická se zabývala postojem žáků středních škol k muslimům. Hlavním cílem bylo zjištění, jaké mají středoškoláci fakticky mínění o muslimech. Dílčími cíli bylo zjistit, zda by žák střední školy toleroval spolužáka muslima, zda se žáci středních škol o problematiku muslimů zajímají, odkud žáci středních škol čerpají informace a v neposlední řadě zjistit, jak si problematika muslimů stojí na jejich žebříčku zájmu žáků středních škol. Bylo zjištěno, že středoškoláci se k osobám jiné národnosti staví z větší části poměrně pozitivně, avšak co se týká konkrétně muslimů, jsou jejich názory nejednoznačné a spíše méně pozitivní. Výsledek, dle mého názoru odráží špatnou informovanost a naopak přemírou informací v negativním slova smyslu, které jsou zprostředkovány zejména masmédií.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAHBOUH, Charif, FLEISSIG, Jiří, RACZYNSKI, Roman. *Encyklopedie islámu*. 1. vydání 2008, Praha: Dar Ibn Rushd, 2008. ISBN 978-80-86149-48-X.
- GOMBÁROVÁ, Jana. *Islámská kultura a její reflexe v Českých zemích*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017, ISBN 978-80-246-3338-1.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007, ISBN 978-80-2471369-4
- KOPECKÝ, René, Charif BAHBOUH. *Co je dobré vědět o arabském a islámském světě*. Vyd. nakladatelství Dar Ibn Rushd, 2014. ISBN 978-80-86149-88-2.
- KŘIKAVOVÁ, A., MENDEL, M., MÜLLER, Z. *Islám ideál a skutečnost*. Praha: Baset, 2002. ISBN 80-86223-71-X.
- LHOŤAN, Lukáš. *Islám a islamismus v České republice*. Pstruží: Lukáš Lhoťan v Pstruží, 2011. ISBN 978-80-904932-1-6.
- MAURER, Adreas. *Příručka pro komunikaci s muslimy*. Albrechtice: Nakladatelství Křesťanský život, 2014. ISBN 978-80-7112-178-7.
- MENDEL, Miloš, OSTŘANSKÝ, Bronislav, RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1554-9.
- POTMĚŠIL, Jan. *Šarí'a a Úvod do islámského práva*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4379-0.
- PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova – Příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton, 2011, ISBN 978-80-7387-502-2.
- ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.
- TOPINKA, Daniel. *Muslimové v Česku*. Brno: Barrister&Principal, 2016, ISBN 978-80-7485-115-5.

Projekty:

- TOPINKA, Daniel. *Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt*, 2006/2007.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- Islám web. *Osobní život*. [online]. [cit. 07.03.2019]. URL: <http://www.islamweb.cz/elknihovna/zni/osobni.htm>
- BĚLÍKOVÁ, Barbora. *Národní informační centrum pro mládež* [online]. ©2017 [cit. 08.03.2019]. URL: <http://www.nicm.cz/nabozenstvi-zakladni-informace>
- PROKOP, Daniel, *Meidan, s. r. o.* [online]. [cit. 02.04.2019]. URL: http://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2018/07/Vztah_a_zanlosti_Cechu_k_muslimske_minorite_web.pdf

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: <i>Vyhodnocení otázky č. 2</i>	33
Graf č. 2: <i>Vyhodnocení otázky č. 3</i>	34
Graf č. 3: <i>Vyhodnocení otázky č. 8</i>	34
Graf č. 4: <i>Vyhodnocení otázky č. 8</i>	35
Graf č. 5: <i>Vyhodnocení otázky č. 8</i>	35
Graf č. 6: <i>Vyhodnocení otázky č. 5</i>	36
Graf č. 7: <i>Vyhodnocení otázky č. 4</i>	36
Graf č. 8: <i>Vyhodnocení otázky č. 10</i>	38
Graf č. 9: <i>Vyhodnocení otázky č. 11</i>	38
Graf č. 10: <i>Vyhodnocení otázky č. 15</i>	40
Graf č. 11: <i>Vyhodnocení otázky č. 15</i>	40
Graf č. 12: <i>Vyhodnocení otázky č. 15</i>	41
Graf č. 13: <i>Vyhodnocení otázky č. 15</i>	41
Graf č. 14: <i>Vyhodnocení otázky č. 15</i>	42
Graf č. 15: <i>Vyhodnocení otázky č. 15</i>	42
Graf č. 16: <i>Vyhodnocení otázky č. 15</i>	43
Graf č. 17: <i>Vyhodnocení otázky č. 15</i>	43
Graf č. 18: <i>Vyhodnocení otázky č. 15</i>	44

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: *Vyhodnocení otázky č. 13* 37
Tabulka 2: *Vyhodnocení otázky č. 12* 39

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dotazník

Jmenuji se Tereza Pravdová a studuji 3. ročník Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně se zaměřením na sociální pedagogiku. Tento dotazník slouží k praktické části mé bakalářské práce, která nese téma Postoje žáků středních škol k muslimům.

Dotazník je anonymní, proto bych Vás chtěla poprosit o co nejpravdivější odpovědi.

Své odpovědi, prosím kroužkuj.

1) Popiš jedním slovem, co v tobě vyvolává slovo muslim?

---

2) Vadilo by ti, kdyby na našem území žili muslimové a byl bys s nimi prakticky v denním styku?

- a) ano
- b) ne
- c) nikdy jsem nad tímto přemýšlel/a

3) Na škále od 1 do 5 zakroužkuj, jaký je tvůj vztah k osobám jiné národnosti?

(1 = zcela pozitivní, 5 = naprosto negativní)

1   2   3   4   5

4) Hovoříš doma s rodiči, či blízkými o muslimech a jejich náboženství?

- a) ano
- b) občas
- c) ne, s rodiči o daném tématu nemluví

5) Zajímáš se o život muslimů? (zvyky, tradice, víra, běžný život)

- a) ano
- b) ne

6) Víš, jakou víru vyznávají muslimové?

a) ano (v případě této odpovědi, napiš, o jakou víru se jedná)

---

b) ne

7) Máš, nebo měl/a jsi někdy mezi svými spolužáky spolužáka jiné národnosti či etnické menšiny?

- a) ano
- b) ne

8) Na škále od 1 do 5 zakroužkuj, vadilo by ti, kdyby tvůj spolužák byl:

(1 = vůbec nevadilo, 5 = naprosto vadilo)

a) Slovák	1	2	3	4	5
b) muslim	1	2	3	4	5
c) Vietnámec	1	2	3	4	5
d) Maďar	1	2	3	4	5
e) Ukrajinec	1	2	3	4	5
f) Rom	1	2	3	4	5
g) Američan	1	2	3	4	5

9) Znáš ve svém okolí nějakého muslima?

- a) ano
- b) ne

10) Odkud zejména čerpáš informace o muslimech? (prosím, zakroužkuj pouze jednu odpověď)

a) internet	e) diskuze ve škole
b) televize, rádio	f) knihy
c) české a mezinárodní nezávislé zdroje	g) diskuze s kamarády
d) tisk (noviny, časopisy)	h) kombinace více z uvedeného

11) Probíráte ve škole s učiteli problematiku muslimů a jejich přítomnost ve Střední Evropě?

- a) ano
- b) ne
- c) měli jsme samostatný předmět o východní kultuře

12) Pokud jsi na výše uvedenou otázku odpověděl/a ano, prosím napiš, ve kterém předmětu, či předmětech jste se na dané téma zaměřovali, či zaměřujete.

---

13) Přečetl/a by sis někdy Korán? (svátá kniha náboženství, které muslimové vyznávají)

- a) ano (v případě této odpovědi zdůvodni co by tě k tomu vedlo)

-
- b) ne

14) Zúčastnil/a by ses někdy dobrovolně přednášky, diskuze, či nějakého jiného sezení na téma muslimové?

- a) určitě ano
- b) určitě ne
- c) nedokážu jednoznačně odpovědět, toto téma je pro mě velkou neznámou

15) U každého z níže uvedeného tématu zakroužkuj číslo, dle tvého zájmu o dané téma.

(1 = velmi mě zajímá, 5 = nezajímá mě vůbec)

a) senioři

1   2   3   4   5

b) digitalizace společnosti (internet, telefony, propojenost, sociální sítě...)

1   2   3   4   5

c) muslimové

1   2   3   4   5

d) modernizace společnosti

1   2   3   4   5

e) Romové

1   2   3   4   5

f) demokracie a svoboda

1   2   3   4   5

g) genderová problematika (rovnoprávnost mužů a žen ve společnosti)

1   2   3   4   5

h) kultura (hudba, koncerty, kina, divadla, muzea a jiné...)

1   2   3   4   5

Identifikační údaje:

Pohlaví: žena   muž

Věk:

Děkuji za vyplnění dotazníku